

קונטרס
בעניני פסח

משיעורי הגאון
רבי יוסף עבי חשין שליט"א

כתבי התלמידים

ה'תשפ"ג

©

כל הזכויות שמורות

-פנימי-

השיעורים היו למראה עיני הרב

להערות ניתן לשלוח

9995753@gmail.com

תוכן הענינים

- חלק א – קיום העולם דבראשית ברא אלקים ביחס לחודשי תשרי וניסן
- חלק ב – קיום העולם תלוי בתורה שבכתב ותורה שבע"פ וענין התרגום ביחס ללשון הקודש
- חלק ג – חג הפסח שורשו נעוץ באברהם אבינו
- חלק ד – ביאור דברי ספר היצירה בכוחו של חודש ניסן ויחודיותו
- חלק ה – ענין ה'ראשית' ששייך ביחס למשה רבינו ששורשו תורה שבכתב
- חלק ו – שייכות אהרן הכהן לאברהם אבינו ביחס למידותיו
- חלק ז – מצות מילה שהתחדשה אצל אברהם וגילוי ענין זה בקיום ועשיית כל המצוות
- חלק ח – זכות אהרן הכהן בכניסתו לק"ק מחמת אברהם וחיבור תורה ותפילה

ענין ה'בראשית' שהתחדש בחג הפסח בבחינת המעשה שלאחר המחשבה ושורשו נעוץ באברהם אבינו והשייכות של אהרן הכהן למידותיו של אברהם

חלק א - קיום העולם דבראשית ברא אלקים ביחס לחודשי תשרי וניסן

חלק ב - קיום העולם תלוי בתורה שבכתב ותורה שבע"פ וענין התרגום ביחס ללשון הקודש

חלק ג - חג הפסח שורשו נעוץ באברהם אבינו

חלק ד - ביאור דברי ספר היצירה בכוחו של חודש ניסן ויחודיותו

חלק ה - ענין ה'ראשית' ששייך ביחס למשה רבינו ששורשו תורה שבכתב

חלק ו - שייכות אהרן הכהן לאברהם אבינו ביחס למידותיו

חלק ז - מצות מילה שהתחדשה אצל אברהם וגילוי ענין זה בקיום ועשיית כל המצוות

חלק ח - זכות אהרן הכהן בכניסתו לק"ק מחמת אברהם וחיבור תורה ותפילה

חלק א

קיום העולם דבראשית ברא אלוקים ביחס לחודשי תשרי וניסן

לעלמין. אלין כולהו ממנן על קיומא דעלמא, אלין אינון דתקלי במתקלא דכורין ונוקבין לאתנסבא דא עם דא, ואלין אקרון מאזנים, על דא כתיב במאזנים לעלות, ולא אינון דכתיב בהו מאזני צדק דקאמרן. כל אינון דשקילין דא עם דא, ולא שקיל דא

דברי הזוהר דקיום העולם תלוי בב' הממונים סעדיא"ל וסטריא"ל

(א) איתא בזוהר (פרשת פקודי דף רנה ע"ב), "סמכין דאתמנון לסטר דרום חד סעדיא"ל וחד סטריא"ל, כל חד וחד על תריסר אלפין ממנן אחרנין, אלין לא אתעדון משולטנהון

יתיר מן דא, סלקין ואתחברן כחדא, ואינן חבורא דדכר ונוקבא כחדא, ועל דא במאזנים לעלות. ואע"ג דלזמנין מסתייעא מילתא, ושקיל דא יתיר מן דא, סלקין ומתחברן כחדא, והא אוקימנא "עיי"ש.

מבואר מהתם, דקיום העולם תלוי ומונהג מחמת ב' המלאכים הממונים, סעדיא"ל וסטריא"ל, ומכוחם ועל ידם נעשה דבר זה, והם אלו שיוצרים את מאזני החבור והשיווי. והנה כתיב "בראשית ברא אלקים" בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראים ראשית. ואין הכוונה שאחרי שנברא העולם הקב"ה ברא את ישראל ונתן את התורה, אלא זה הסיבה והמסובב, דכדי שיהיה ישראל ובכדי שיהיה תורה, ברא הקב"ה את העולם. ונראה דענין זה שייך בכל יום מחדש, וכמו שאנו אומרים בתפילת שחרית "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", וכדיתבאר להלן בעזה"י.

מבאר דהבריאה היתה בחודש ניסן ובחודש תשרי ומחלק בין מעשה ומחשבה

(ב) ונראה לומר, דקיום העולם שייך אף ביחס לחג הפסח, ובפרט לחודש ניסן. ובהקדם מה דיש להקשות, דהנה מחד גיסא מבואר בחז"ל עה"פ "בראשית ברא אלקים" דבא' בתשרי נברא העולם. [ועיין כבעל הטורים שם שכתב, 'בראשית ברא' גי' 'בראש השנה נברא', וכן הוא בזה"ק]. ואע"פ שבריאת העולם התחילה בכ"ה באלול, מ"מ האדם נברא בא' בתשרי, והאדם הרי הוא 'עולם קטן', ועד שלא נברא האדם שהוא בעל בחירה, העולם לא היה

נחשב לבריאה¹. ומאידך גיסא אמרו חז"ל דבחודש בניסן נברא העולם. איברא, דבר"ה (י:): פליגי בהא מילתא ר"א ור"י, דר"א ס"ל דבתשרי נברא העולם, ורבי יהושע ס"ל דבניסן נברא העולם². והתוס' שם (כו. ד"ה כמאן) הביאו בשם ר"ת, דפוסקים כתרווייהו ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה להיבראות ולא נברא עד ניסן עיי"ש. וע"ע בפרי עץ חיים (שער מבוא השנה פ"א). והביאור בזה, דבר"ה עלה במחשבה להיבראות, וע"כ אנו אומרים 'היום הרת עולם', והיינו דהכל נמצא במחשבה, 'הרת' מלשון הריון הכל נמצא כבר כאן³. ו'הרת' גי' 'אש מים רוח', דכל הפנימיות שבעולם קיים כבר במחשבה. ו'אש מים רוח' ר"ת 'אמר', וזהו דכתיב (תהלים סח, יב) "אדני יתן אמר המבשרות צבא רב", כלומר, ה'אדני' שהיא המלכות לוקחת את ה'אמר', ומכניסה את

¹ כמבואר במפרשים עמ"ס אבות (פ"א משנה ב) דתנן התם, 'על ג' דברים העולם עומד' והכוונה ש'האדם עומד'. וע"כ בר"ה הקב"ה מבקש 'אמר' לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם', כיון שאחד מטעמי הבריאה זה לגלות מלכותו. וא"ש דהבעה"ט לא הכניס בתוך הגי' שלו, שבראש השנה נברא 'העולם', דהעיקר הוא האדם שנברא ולא העולם גופא.

² ואיתא התם "תניא, רבי אליעזר אומר, מנין שבתשרי נברא העולם, שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי. איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות, הוי אומר זה תשרי, ואותו הפרק זמן רביעה היתה, וירדו גשמים וצימחו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ. רבי יהושע אומר, מנין שבניסן נברא העולם, שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע וגו' ועץ עושה פרי. איזהו חודש שהארץ מליאה דשאים ואילן מוציא פירות, הוי אומר זה ניסן, ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין" עיי"ש.

³ ואע"פ שלשון התפילה בר"ה הוא "זה היום תחילת מעשיך", י"ל דסוף מעשה הוא במחשבה 'תחלה', והוא בחי' 'תחלת' מעשיך שבסוף מעשה.

אומרת, גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו, הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה, והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדס. בא והרכיבני ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס אמר להן, בכורות נאות היכן הן, אמר לו חיגר, כלום יש לי רגלים להלך בהן. אמר לו סומא, כלום יש לי עינים לראות. מה עשה, הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. שנאמר יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. יקרא אל השמים מעל זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו זה הגוף "עיי"ש.

ומבואר מהתם, דהנשמה היא בחי' הפיקח שרואה את הדרך, דראיה זה חכמה, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה כז, תנינא תורה מ) עה"פ (בראשית ג, ז) "ותפקחנה עיני שניהם" דזה ע"ש החכמה עיי"ש. וע"כ שם 'חכמה' הוא י"ה, וכנאמר (תהלים צד, ז) "ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב", ד"י"ה הוא ראייה. ובינה זה 'אלהי' כדכתיב (איוב כח, כג) 'כי אלקים הבין דרכה'. והנה חכמה חיות ואור קשורות אחת בשניה, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה א) דחכמה זה אור, שנאמר (קהלת ח, א) "חכמת אדם תאיר פניו", ומאידך "החכמה תחיה בעליה". והנה שורש ענין זה נמצא בהא דכתיב "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור", 'חיים' זה ה'חכמה', דהנה 'מקור' גי' 'רצון' ורצון זה 'כתר'. וזהו שנאמר 'באורך'

זה לדיבור, ומכאן יוצא כל ה'צבא רב'. שהוא בחודש ניסן שהיה בריאת העולם ב'מעשה', העולם המשיך ממחשבה למעשה. דהמחשבה שהיא למעלה יורדת ומתפתחת לדיבור, שזה נחשב 'מעשה' לגבי המחשבה, אבל עדיין נחשב 'מחשבה' לגבי ה'מעשה' בפועל, עד שמגיע לידי מעשה ממש.

ביאור הגר"י וייס בטופס ברכת החמה 'עושה מעשה בראשית'

(ג) ובזה שמעתי מהגר"י וייס זצ"ל בעל ה'מנחת יצחק' בדרשתו בברכת החמה, שביאר נוסח הברכה בברכת החמה בחודש ניסן 'עושה מעשה בראשית', דכיון שבניסן היתה בריאת העולם ב'מעשה', לעומת בריאת העולם שהיתה בתשרי שהיא במחשבה, ע"כ תוכן הברכה היא על ה'מעשה'.

העולה מהנ"ל, דהשלימות הוא ע"י 'מחשבה ומעשה'. והמחשבה שייכת לדבר הפנימי בחי' 'נשמה', והיא ה'מחשבה שבמוחי', 'רואה ואינה נראית', אשר מורה על ה'מוחין'. ובמשכן ה'מוחין' יש 'חכמה' ו'בינה', ועליהם איתמר בהזוה"ק (פתח אליהו) 'על תרין אלין כתיב הנסתרות'.

מבאר ענין זה דמעשה ומחשבה כנגד גוף ונשמה ארץ ושמים

(ד) ויש להוכיח כן, דהנה איתא בסנהדרין (צא.), "אמר ליה אנטונינוס לרבי, גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד, גוף אומר, נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה

ו) ונראה לומר, דב'בראשית ברא אלוקים' מונח ב' בריאות העולם בחודשי תשרי וניסן, דהרי כתיב "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ", וכביכול קוראים זאת פעמיים, האחד "בראשית ברא אלוקים את השמים", והשני "בראשית ברא אלוקים את הארץ", 'השמים' זה 'המחשבה' דהיינו ה'נשמה', ו'הארץ' זה 'המעשה' דהיינו ה'גוף'. ושניהם חשובים 'ראשית'. וזהו 'בראשית' 'ב' ראשית', וביחס לתשרי הרי שהמילה 'ראשית' מורה על 'א' תשרי, וכיון שיש כאן ב' ראשית, הרי שיש כאן גילוי לבראשית הנוסף שהתחדש בחודש ניסן.

מבאר דב' סוגי ראשית אלו הם כנגד תורה וישראל

ז) וב' ראשית אלו מישיך שייכא בתורה ובישראל, שעליהם הושתת ונברא העולם וכדלעיל, דתורה היא בחי' שמים, וכדאמרינן 'תורה מן השמים'. וישראל הם בחי' ארץ, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה סא) עה"פ (ישעיה ד, ב) "ופרי הארץ לגאון ולתפארת", דמיירי על נשמות ישראל, ובלא שיהיה גוף אין שום עניין לבריאת הארץ, וזה נעוץ מההיא דסנהדרין דלעיל, דאמרינן דהגוף הוא בחי' 'ארץ' עיי"ש⁴. ובמדרש רבה (בראשית פ"א ס"ד) איתא, דמחשבתן של ישראל קדמה לכל. והביאור בזה, דיש בחי' מסויימת שהמעשה יותר קדום ממחשבה, והוא תלוי בסוף המעשה שהיה ב'מחשבה תחילה', דהיינו תחלה למחשבה שהוא ה'ירצון' לברוא את ישראל, ואזי

דהיינו ב'אור כ'. ולענינו הרי שהנשמה רואה אבל אין לה רגלים ללכת, ואילו הגוף יכול ללכת כאן בעולם הזה אבל אינו רואה. ומבואר דה'נשמה' היא בחי' ה'שמים' והגוף בחי' הארץ, וזה נלמד מקרא ד'יקרא אל שמים מעל ואל הארץ לדין עמו', והנה 'לדין גי' ה'גוף', ו'השמים' גי' 'נשמה'. וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה סא).

וע"כ בבחי' 'מחשבה' הרי שבא' תשרי נברא העולם, וע"ז נאמר "ויכל אלוקים וגו' וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה", דסו"ס כלפי מחשבה אמירה ודיבור נחשבים למעשה. ונמצא דיש לפנינו ג' ענינים בכל צד, מחד 'נשמה' שהיא בחי' 'שמים' וזהו 'מחשבה'. ומאידך 'גוף' בחי' 'ארץ' וזהו 'מעשה'.

מוכיח דבבראשית טמון ב' ראשיות תשרי וניסן

ה) והנה כלפי המחשבה שהיה בתשרי, הרי שמצינו להדיא דכתיב 'בראשית' בא' תשרי ברא אלוקים, אמנם יש לעיין היכן מצינו בריאה ביחס לחודש ניסן. ואע"פ שכתב רש"י בתחילת התורה, "אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא (שמות יב, ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו לעמו לתת להם נחלת גוים וכו'" עיי"ש. והיינו דבחודש ניסן דיש מעשה ולא רק מחשבה, משום שיש שם כבר קיום מצוות בפועל. אבל מ"מ לא מצינו להדיא ענין בריאת העולם.

⁴ ובזה יש לבאר, מאי דאשכחן בשבת (פח:): במה שטען משה למלאכים, כלום לפרעה השתעבדתם וכו', דכיון שאין לכם גוף, שוב אין לכם שום שייכות לתורה.

נעשה ונוצר ע"י החיבור בין הזכר לנקבה, ובבחי' התורה זה נעשה ונוצר ע"י החיבור בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, שהוא בחי' זכר ונקבה.

כשבפועל נברא ישראל שמקיימים את התורה בעולם הזה, בזה יש תכלית גדולה לבריאת המחשבה שקדמה למעשה שיבוא מעשה גדול שכזה, וזו התכלית שתתקיים התורה עם מעשה המצוות.

דברי הנפש החיים דכל מעשיו של האדם פועלים בעולמות העליונים

ח) וכן כל תנועה של יהודי קובעת ומשפיעה לכל הבריאה, וכדכתיב (בראשית ב, ז) "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", וברש"י שם כתב, "אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודיבור" עכ"ל. וביאר בנפש החיים (שער א פ"ד), דבקרא לא כתיב "ויהי באדם" אלא "ויהי האדם", ללמדך שהאדם בנשמת החיים שבתוכו נעשה נפש חיה לריבוי עולמות אין מספר. וכמו שכל פרטי הנהגות הגוף ותנועותיו הוא ע"י כח הנפש שבקרבו, כן האדם הוא הכח ונפש החיה של כל העולמות העליונים והתחתונים לאין שיעור, וכולם מתנהגים על ידו עיי"ש⁵. נמצא שהתכלית היא לחבר את השמים עם הארץ.

וכיון שהתבאר דבראשית הוא בשביל ישראל ובשביל התורה, ממילא בתרוייהו בעיני קיום העולם, וביחס לבחי' ישראל זה

⁵ וכדאשכחן בסוטה (יב). שטענה מרים לאביה עמרם, 'קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ולעוה"ב" עיי"ש. והיינו דמלבד שיש ענין תורה ומצוות, מ"מ עצם הולדת נשמה של ישראל, היא בעצמה הרבותא של כל בריאת העולם במעשה.

חלק ב

קיום העולם תלוי בתורה שבכתב ותורה שבע"פ וענין התרגום ביחס ללשון הקודש

"כי מוצאי מצא חיים", ועל תורה שבע"פ אמרינן 'חיים הם למוציאיהם בפה' (עירובין נד.).

נשמת האדם שהיא נשמת הקב"ה שייכת לתורה שבכתב ותורה שבע"פ

(י) והנה כתיב "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים", ודרשו חז"ל 'מאן דנפח מדיליה נפח'. נמצא דה'ויפח באפיו נשמת חיים' הוא מצד הקב"ה⁶, וכדביאר לן בנפש החיים (שער א פט"ו) באריכות, דהיה כאן תהליך של כל הנר"ן שבאדם עד שנפח בו את הנשמה דהיינו הנשימה⁷. אבל 'ויהי האדם לנפש חיה', כאן כבר כתוב מהו האדם שנוצר מכח ה'ויפח'. וכשנכנס לאדם 'נפש חיה' והיינו 'חיה' זה בחי' 'חכמה'. בחי' 'אבא יסד

רומז ענין זה בברכת שים שלום לתורה שבכתב ותורה שבע"פ

(ט) והנה ענין זה של חיבור תורה שבכתב לתורה שבע"פ יש לרמוז בברכת שים שלום, 'כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים ואהבת חסד', ו'כי באור פניך נתת לנו' גי' 'תורה שבכתב', ו'אור' זה 'חכמה' כדאיתא בזוה"ק (ח"ב דף סב.) 'אורייתא מחכמה נפקת' וכדהתבאר לעיל. והר"ת 'כי באור פניך נתת לנו' גי' 'יעקב', משום דבזוה"ק מבואר, דתורה שבכתב הוא בחי' יעקב, ותורה שבע"פ בחי' רחל, וכדביאר לן רבינו (לקו"מ תורה יב). וע"ע במש"כ להלן שם (תורה לו), דהשבטים הם ממש תורה שבע"פ בחי' ים של שלמה שהיה עומד ע"ג י"ב בקר עיי"ש. ובהמשך נאמר 'כי באור פניך נתת לנו הוי"ה' דכיון דרומז על תורה שבכתב, ועליה נאמר 'תורה אור', והרי שם הוי"ה רומז לאור שנאמר 'הוי"ה אורי'. ונאמר עוד 'כי באור פניך נתת לנו הוי"ה אלהינו' וזה רומז על תורה שבע"פ, שמגיע מכח קדושת ישראל ולימוד התורה, דהיינו מלמטה למעלה. ועוד יש להוסיף ד'אלהינו' גי' 'אמונה' שרומז נמי על תורה שבע"פ, וכדאיתא בשבת (לא.) עה"פ "והיה אמונת עתיך חוסן ישועת חכמת ודעת", דמיירי על ששה סדרי משנה, אמונה זה סדר זרעים וכו' עיי"ש. וזהו 'תורת חיים' מלשון הכתוב (משלי ח, לה)

⁶ ופשוט שאין לנו השגה אפילו בקצה האחרון של הקב"ה, וע"כ מאוד קשה להבין מה הכוונה 'מדיליה נפח'.

⁷ וז"ל שם, "כך הוא ענין הג' בחי' נר"ן שמושפעים כביכול מנשימת פיו ית"ש. שבחינת הנפש היא הבחי' התחתונה שהיא כולה בתוך גוף האדם. ובחי' הרוח הוא בא דרך עירוי מלמעלה. שחלק וקצה העליון שלו קשור ונאחז למעלה בבחי' התחתונה של הנשמה. ומשתלשלת ונכנסת גם בתוך גוף האדם ומתקשרת שם בבחינה העליונה של הנפש וכו'. אמנם בחינת הנשמה, היא הנשימה עצמה שפנימיות עצמותה מסתתרת בהעלם ומקורה ברוך כביכול בתוך נשימת פיו ית"ש. שאין עצמות מהותה נכנסת כלל בתוך גוף האדם וכו' עכ"ל.

ברתא' שהיא בחי' מלכות פה תורה שבע"פ קרינן, זהו תוכנו של האדם.

והנה 'לנפש חיה' במילוי כזה, 'למ"ד נו"ן פ"א שי"ן חיי"ת יו"ד הי"י גי' 'תורת חיים' הרומז לתורה שבע"פ. [שהוא גי' 'זרעים מועד נשים נזיקין' וכן עולה גי' 'קדשים טהרות', ואכמ"ל]. והנה התרגום שהוא תחילת שורש תורה שבע"פ, וכדביאר לן מוהרנ"ת ז"ל⁸, מתרגם 'לנפש חיה' 'לרוח ממלא'. רומז לענין זה של תורה שבע"פ שהיא מסבירה ומבארת מה שכתוב בתורה שבכתב, דהתרגום אינו עצם הכתב, אלא הוא הביאור איך שהאדם מפרש את הכתב. ולכן בתורה שבכתב ושבע"פ יש בחי' דכר ונוק', דהכתב הוא הדכר והע"פ הוא הנוק', וע"י זיווגם מתקיים פו"ר בתורה.

סוד התרגום שהוא תחילת תורה שבע"פ והשייכות של בחי' איש ואשה בתורה הק'

(יא) והנה 'תרדמה' גי' 'תרגום' כמובא בטעמי המצות להאריז"ל (פר' ואתחנן), וכן הביא רבינו (לקו"מ תורה יט) עיי"ש. ומכח סוד זה יצאה האשה, ואם לא היה תרדמה לא היתה האשה, וכמש"כ האריז"ל. והשייכות ביניהם היא, דהנה לשון הקודש שהוא עצם וגוף תורה שבכתב, ואין נפק"מ אם נפרש אותו או לא, דתורה היא אור והאור מאיר לעולם. אלא שהתרגום הוא הלשון הקרוב ביותר לאמת, דהיינו הלבוש הקרוב ביותר לגוף. תדע דהכי הוא, דהנה כתיב (בראשית ב, כג) "לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת", וברש"י שם הביא

⁸ הל' תפילת ערבית הל' ב, הל' חדש הל' ד, ועוד בדוכתי' טובא.

מהמדרש, 'לשון נופל על לשון, מכאן שנברא העולם בלשון הקודש'⁹. ומוכח דלשון הקודש הוא עצמותו של תורה שבכתב. משא"כ התרגום שהוא בחי' אשה, הוא כבר לשון שהאדם מפרש את התורה, וזה חשוב כ'תפיסה' בתורה שבכתב. וע"כ מצינו (שבת יב:) דאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. דכיון דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואין להם תפיסה והבנה שנראת להם, ע"כ אינן מבינים אלא בלשון הקודש. וכן א"ש מה שאמר משה למלאכי השרת כאשר אמרו מה לילוד אשה בנינו (שבת פח:), 'כלום אבא ואמא יש לכם, קנאה ויצה"ר יש ביניכם', דהיינו שאין להם לא אשה ולא גוף¹⁰. וזהו שיש 'שבעים פנים לתורה' כנגד 'שבעים נפש לבית יעקב', ובתוך השבעים ישנן גם נשים.

מבאר ענין התרגום שהוא בחי' אשה לעומת לשון הקודש בחי' איש

(יב) והנה כשה' הפיל 'תרדמה' על אדם הראשון, הכוונה שהפעיל בעצמו את כח הדמיון, וזהו 'תר-דמה' דהיינו 'תר' זה הסתכלות, ו'דמה' זה דמיון, דעד עתה היה אדם הראשון ברום מדרגת החכמה, דקודם החטא היה תפוח עקבו מכהה לגלגל חמה (מדרש תנחומא פר' אחרי סי' ב). בבחי' מש"כ רבינו (לקו"מ תורה א), השכל הוא אור גדול שמאיר לו בכל דרכיו, וזה בחי' שמש עיי"ש. והעקב של אדם הראשון היה

⁹ והביאור בזה, דרך בלשון הקודש אשה נגזרת מלשון איש.

¹⁰ ובזה יש לבאר רצון המן הרשע להשמיד ולהרוג 'טף ונשים', והיינו ד'טף' זה ה'גוף' ו'נשים' זה הביאור של הגוף בתורה שבכתב, וע"כ דוקא כיום זה קיבלנו את התורה שבע"פ ודו"ק.

אמר לו, לאו עלי דידי קא סמכת, דעל פה נמי סמוך עליי עיי"ש. וביאר בזה, דהסדר א"ב מורה על תורה שבכתב שהוא אור ישר, והסדר ת"ש מורה על תורה שבע"פ שהוא אור חוזר. וזהו בחי' קדם ואחור שביאר רבינו דלעיל¹².

וא"ש דלכן כשרצה הקב"ה להוציא אשה מהאיש, היה צריך לקחת את ה'צלע', דהיינו לעשות 'צל' על ה'עין' ולהפיל עליו תרדמה, דהיינו להוריד אותו ממעלת השכל ודו"ק.

מבאר ענין זה בבחי' חיטין ושעורים מאכל אדם ומאכל בהמה

ידי) וביחס לימי הספירה, הרי ידועים דברי האר"י ז"ל שביאר, דבפסח קרבן העומר בא מן השעורים, ובחג השבועות בא מן החטים, דתכלית הספירה לעלות את האדם מדרגת בהמה לאדם השלם, ומאכלים אלו רומזים לענין זה, וכדאיתא בפסחים (ג:), "יוחנן חקוקאה נפק לקרייתא, כי אתא אמרו ליה, חיטין נעשו יפות. אמר להם, שעורים נעשו יפות. אמרו ליה, צא ובשר לסוסים ולחמורים, דכתיב השערים והתבן לסוסים ולרכש" עיי"ש. ומבואר מהתם, דחטין הם מאכל אדם ושעורים מאכל בהמה. וחטין רומז ללשון מתוקן שהוא לשון הקודש, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה יט) וז"ל, "וזה ויסגור בשר תחתנה, (ברכות סא.) לא נערכה אלא למקום החתך, היינו חיתוך

יותר גדול מהשמש. ובמדרגה שכזו א"א להוציא את פרצוף האשה. ע"כ הוא בעצמו צריך להיות עכשיו בהסתכלות של 'דמה' בבחי' האשה¹¹, והיה מוטל עליו לקיים בעצמו נחנות דרגה, וזהו 'תרד-מה' דהנה 'מה' גי' 'אדם' והורה ה' לאדם שירד ממדרגתו, דהיינו רד מהנקודה של מה.

וכמש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה פב) וז"ל, "אחור וקדם צרתני, זה בחי' כסדר ושלא כסדר. קדם, הוא בחי' כסדר, בחי' אלף בית כסדר. ואחור, הוא בחי' תשר"ק, שלא כסדר. וזה בחי' אדם וחווה, כסדר ושלא כסדר. הוי"ה במילוי אלפין גי' מ"ה, אדם. וחווה, הוא בחי' מלכות פה ותורה שבעל פה קרינן לה. וחווה לשון דיבור, כמו שכתוב (תהלים יט, ג) ולילה ללילה יחווה דעת, היינו מלכות פה. כי המלכות נקרא דיבור, ע"ש כי אין מלך בלא עם, ואין העם יודעים רצונו אלא אם כן כשהמלך מגלה מחשבתו ורצונו לתוך דיבורו. נמצא שעיקר הנהגות מלכותו, אינו אלא על ידי דיבור וכו" עכ"ל.

ביאור הגר"א בסדר א' עד ת' ישר והפוך כנגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ

יג) וכעיי"ז ביאר הגר"א במאי דאיתא בשבת (לא.), "בא לפני הלל גייריה, יומא קמא אמר ליה א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה. אמר ליה, והא אתמול לא אמרת לי הכי.

¹² והנה באקדמות שאומרים בחג השבועות, כל החרוזים מסתיימים באותיות ת' א' ולא בא' ת', כגון 'שותא' ו'ורשותא ועוד, לרמז על תורה שבע"פ דהיינו האור חוזר. וכל האקדמות הוא בלשון תרגום, אכן 'אקדמות' עצמו הוא 'קדם' הנמצא בא' ות' דאור ישר ודו"ק.

¹¹ דנשים כחן בדמיון לעומת האנשים דכחם בשכל, וכדכתיב "לסוסתי ברכבי פרעה דמיתוך רעייתי".

וּבְרֵשׁ"י שֵׁם כְּתָב, "בֶּן צַעֲרִי". וְהֶרְמַב"ן כְּתָב וּז"ל, "וְהִנְכוּן בְּעֵינַי כִּי אִמּוֹ קִרְאתוֹ בֶּן אוֹנִי וּרְצָתָהּ לֹמֵר בֶּן אֲבֵלִי, מִלַּחַם אוֹנִים (הוֹשַׁע ט, ד), לֹא אֲכַלְתִּי בְּאוֹנִי (דְּבָרִים כו, יד), וְאֲבִיו עָשָׂה מִן אוֹנֵי כַחֵי, מִלְשׁוֹן רֵאשִׁית אוֹנֵי (לְהִלֵּךְ מֵט, ג), וְלֹאִין אוֹנִים (יִשְׁעִיָּה מ, כֹּט). וְלִכֵּן קִרָּא אוֹתוֹ בְּנִימִין, בֶּן הַכַּח אוֹ בֶּן הַחוּזֵק, כִּי הֵימִין בּוֹ הַגְּבוּרָה וְהַהֲצַלְחָה, כְּעֵנִין שִׁכְתוֹב (קִהְלֵת י, ב) לִב חֶכֶם לִימִינוֹ, יִמִּינֵךְ תִּמְצָא לְכָל שׁוֹנְאִיךְ (תְּהִלִּים כֹּא, ט), יִמִּין ה' רֹמְמָה (שֵׁם קִיח, טז), רְצָה לְהִיּוֹת קוֹרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁם שִׁקְרָאתוֹ אִמּוֹ, כִּי כֵן כָּל בְּנֵי בְּשֵׁם שִׁקְרָאוֹ אוֹתָם אִמּוֹתָם יִקְרָאוּ, וְהִנֵּה **תְּרַגְּם אוֹתוֹ לְטוֹבָה וְלַגְּבוּרָה**¹⁴. וְרֵאשִׁית בֶּן כְּבִרְאשִׁית רֵבָה (פִּפ"ב ס' ט) בֶּן אוֹנֵי בֶּן צַעֲרִי, וְאֲבִיו קִרָּא לוֹ בְּנִימִין בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ. וְלֹא יִדְעֵתִי מֵהוּ, כִּי הֵכֵל לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, וְכֵן שֵׁם כָּל בְּנֵי לִשׁוֹן קוֹדֵשׁ הוּא, אֲבָל רִמְזוֹ לְמָה שֶׁאִמְרָתִי עַכ"ל.

הַמְּבוֹאֵר מְדַבְּרִינוּ, דְּכַשְׁמֵתְרַגְּמִים לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ לְאַרְמֵי הַכוּוֹנָה בְּתַרְגוּם שׁוֹה יוֹרֵד בְּמִדְרָגָה, אִמְנָם פְּעָמִים אֲדַרְבֵּה מֵתְרַגְּמִים לְלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, כְּדֹאשְׁכַּחַן דִּיעַקֵּב אֲבִינוֹ תְּרַגְּם מִיָּגֵר שֶׁהַדּוֹתָא' לְגַל עֵד', נִמְצָא דֵּהוּא תְּרַגְּם אֶת הַתְּרַגּוּם לְלֵה"ק. וְכִי הֵיכִי דְרִשְׁב"י כְּתָב אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה"ק בְּלִשׁוֹן אֲרַמִּי¹⁵. וְהִנֵּה

¹⁴ וְלֵהֲמַתְּבָאֵר לְעִיל הֵרִי שֶׁהַדְּבָרִים פְּלֵאֵי פְּלֵאִים, דְּלֵאחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ אֶת הֵי"ב שְׁבַטִים שׁוֹה הַמַּלְכוּת דְּקְדוּשָׁה, אֲזִי רַחֵל שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁבַע"פ הִיא מְדַבֵּרַת בְּלִשׁוֹן תְּרַגּוּם, וִיעַקֵּב שֶׁהוּא בַחֵי הַכְּתָב מַעֲלָה אֶת זֶה לְלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ. כִּי הֵיכִי דֹאשְׁכַּחַן דְּלִבְּן קִרָּא לוֹ יָגֵר שֶׁהַדּוֹתָא וִיעַקֵּב קִרָּא לוֹ גַל עֵד.

¹⁵ וּמִכַּאֵן יֵשׁ לְהוֹכִיחַ, בְּרוּם מַעֲלָתוֹ שֶׁל רִשְׁב"י, שִׁזִּיכֵךְ אֶת הַלִּשׁוֹן אֲרַמִּי וְכָתַב אֶת הַזּוֹהַר, וְכִּזֵּה אִף אִם הָאָדָם אֵינוֹ מִבִּין, יֵשׁ מַעֲלָה בְּעַצֵּם הַגִּירָסָא בְּעַלְמָא, וְחָשׁוּב בְּבַחֵי תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב.

הַדִּיבּוּר. וְזֶה (שֵׁם) וִיבֵן עֵשָׂאָה כְּאוּצֵר, שְׁעִיקֵר עֵשִׂיָּה וְתִיקוֹן שֶׁל לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, תּוֹלָה בִירְאֵת ה' הִיא אוּצֵרוֹ (יִשְׁעִיָּה לָג, ו), כְּמִ"ש (קִהְלֵת יב, יג) סוּף דְּבַר הַכָּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹקִים יִרָא. וְזֶה כְּאוּצֵר שֶׁל חֲטִים, הֵינּוּ הִירָאָה הוּא אוּצֵר, שְׁבוּ תְלוּי עֵשִׂיָּה וְתִיקוֹן שֶׁל חֲטָה, כ"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁל לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ חֲטָה" עַכ"ל.

מוֹכִיחַ דְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ הוּא הַלִּשׁוֹן בְּעַצְמוֹתוֹ מִשָּׂא"כ שֶׁאֵר שְׁבַעִים לִשׁוֹן

(טו) וְעוֹד יֵשׁ לְהוֹכִיחַ כֵּן, דֵּהִנֵּה לְגַבֵּי ק"ש פִּסְק הַשׁו"ע (או"ח ס' סב סַעִיף ב), דִּיכוּל לְקִרְוֹת בְּכָל לִשׁוֹן. וּבִמְגַ"א (סַק"א) כְּתָב, דְּצִרִיךְ לְהַבִּין אֶת הַלִּשׁוֹן. וְהַפְּרַמ"ג שֵׁם כְּתָב, דְּבִלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ גַּם אִם אֵינוֹ מִבִּין יִצָּא יְדֵי חוֹבָה עֵי"ש. וְכ"כ בְּמִשְׁנ"ב שֵׁם (סַק"ג). וּמוֹכַח לְהַדִּיא, דְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ הוּא הַלִּשׁוֹן בְּעַצְמוֹ, וְע"כ אֲפִילוֹ שֶׁלֹּא הִבִּין יִצָּא, מִשָּׂא"כ שֶׁאֵר הַלִּשׁוֹנוֹת שֶׁאֵינָם אֵלָּא תְּרַגּוּם וְהַבְּנָה לְלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ¹³, אִם אֵינוֹ מִבִּין לֹא יִצָּא יְדֵי חוֹבָה.

מוֹכִיחַ מֵהַשֵּׁם בֶּן אוֹנֵי וּבְנִימִין דְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ הוּא הַלִּשׁוֹן בְּעִיקֵר וְהַתְּרַגּוּם הוּא הַבְּנָה לְלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ

(טז) וְעַפִּי"ז נִרְאָה לְבֹאֵר עוֹמֵק דְּבָרֵי הַמְּדַרְשׁ וְהֶרְמַב"ן, דֵּהִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית לָה, יח) "וְתִקְרָא שְׁמוֹ בֶּן אוֹנֵי וְאֲבִיו קִרָּא לוֹ בְּנִימִין,

¹³ וִישׁ חֲשַׁשׁ בּוֹה שֶׁלֹּא הִבִּין כְּדַבְּעִי, וְכֹאִתָּא בְּמַגִּילָה (יב). "אִמֵּר רַבָּא, אִף דְּנִיָּאֵל טַעְהָ בְּהֵאִי חוֹשְׁבֵנָא, דְּכְתִיב בְּשֵׁנַת אַחַת לְמַלְכוּת אוֹנֵי דְּנִיָּאֵל בִּינְתֵי בְּסַפְרִים, מְדַקְאֵמֵר בִּינְתֵי מַכְלָל דְּטַעְהָ" עֵי"ש. נִמְצָא דֵּהִיכֵן שִׁישׁ מְקוּם לְהַבְּנָה יֵשׁ חֲשַׁשׁ לְטַעוֹת.

'ארמי' גי' 'יעקב אבינו', דהיינו שהוא העלה את לשון ארמי לבחי' לשון הקודש.

ביאור דברי המדרש והרמב"ן בהאי מילתא דלשון הקודש מבאר את התרגום

יז) אלא דאכתי דברי המדרש צ"ב, דלכאורה מה שייך כשתרגם יעקב את דברי רחל, לומר שאמר כן בלשון הקודש, וכי כל תרגום נהפך להיות לשון הקודש, והו"ל למימר שתרגם ללשון טובה.

וצ"ל בביאור הדברים, דהנה כשרחל נפטרה בשעת לידת בנימין, יש להסתפק האם רחל היתה צריכה לחיות עוד, והלידה של בנימין לקחה לה את החיים, או דלמא איפכא מסתברא, דרחל היתה צריכה למות כבר ממתי שיעקב אמר (בראשית לא, לב) "את אשר תמצא את אלהיך לא יחיה", ואמרו חז"ל (מכות יא.) 'קללת חכם אפי' על תנאי', אלא שלא מתה מפני שהיתה צריכה להוליד את בנימין, ונמצא דאדרבה בנימין האריך לה את החיים¹⁶. ולפי"ז י"ל, דכשרחל דברה בלשון 'ארמי' הכוונה שהיא לא ידעה כיצד לפרש את מיתתה, האם זה קודם הזמן או לאחר הזמן, וזהו ב' המשמעויות של 'אוני', דהיינו צערי או כוחי, [וכוחי שזה חכמה וחיים¹⁷], אמנם יעקב ידע את האמת, ולא גילה לה כשאמר "את אשר תמצא את אלהיך לא יחיה". וכשראה שהיא מתה ידע והבין שהיא כבר

מתה מזמן, וזהו 'ויהי בצאת נפשה' ר"ת 'בן', נאמר 'כי מתה' היא כבר היתה צריכה למות משעה ראשונה, אלא שקיבלה תוספת חיים להוליד את בנימין. וע"כ קרא לו יעקב בנימין ע"ש 'בן ימין', אין כאן ב' צדדים, ימין זה רק 'כח וחיים'. וזהו שאמר המדרש, שיעקב 'קרא לו בנימין בלשון הקודש', דהיינו שיעקב אמר את האמת הברורה שא"א להשתמע ממנה ב' אנפין ודו"ק היטב¹⁸.

תורת אמת היינו תורה הכלולה מתורה שבכתב ותורה שבע"פ וזהו תחילת תורה שבע"פ

יח) העולה מהנ"ל, דבברכת שים שלום 'כי באור פניך נתת לנו ה' אלהינו תורת חיים' רמוזים תורה שבכתב ותורה שבע"פ וכדלעיל. ויש להוסיף, ד'אהבת חסד' גי' 'תלמוד'. ונמצא דרמוזים כאן תורה משנה וגמרא. וכי היכי דאשכחן בברכות (ה.), "ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה תלמוד, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני" עיי"ש. ו'תורה שבכתב' בחי' משה, ד'פני משה כפני חמה'. ו'תורה שבעל פה' בחי' יהושע בן נון. והגר"א ביאר לן, דזהו ר"ת 'אמת' 'אנכי

¹⁸ ולפי"ז יש להוסיף, דאפילו את"ל דה'אוני' יתפרש מלשון 'כח', אכתי עדיף טפי לומר בן ימין, משום ד'ימין' זה חכמה, שהרי בצד ימין יש 'חכמה חסד נצח'. ו'אוני' זה בינה כדלעיל שזה בצד השמאל 'בינה גבורה הוד'. וודאי שבינה לעומת ימין חכמה הוא יותר נמוך.

¹⁶ ע"ד המליצה יש לרמוז כן בפסוק "אורך ימים בימינה", דהיינו ע"י בנימין נעשה אורך ימים לרחל.

¹⁷ ואם אין ראייה ממש על חכמה עכ"פ יש כאן בינה, ד'אוני' גי' 'בינה', ועל בינה כתיב (משלי ד, כג) "מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים". וכן אמרה לה המיילדת "כי גם זה לך בן", 'כי גם' גי' 'חכמה'.

מאימתי תנא', דהיינו כל התחלת 'תורה משנה וגמרא'.

מבאר דרבינו הקודש פתח את המשניות בתורה שבכתב ושבע"פ ודוקא בתנא רבי אליעזר

יט) ורבינו הקודש פתח לן את ששה סדרי משנה ושנה, 'מאמתי קורין את שמע בערבית'¹⁹, ו'שמע' זה עיקר תורה שבכתב כדיתבאר להלן. ו'ערבית' רומז לתורה שבע"פ השייך ללילה, וכמש"כ רבינו לעיל, דחווה היא בחי' "לילה ללילה יחווה דעת", וכן בלילה שולטת הלבנה 'סיהרא', ולא אברי סיהרא אלא לגירסא (עירובין סה). והוא כנגד יהושע, ד'פני יהושע כפני לבנה'. אמנם שלימות תורה שבע"פ הוא ע"י לימוד הגמרא, דאיתא בסוטה (כב.) "תנא, התנאים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד, אמר רבינא, שמורין הלכה מתוך משנתן. תניא נמי הכי, א"ר יהושע, וכי מבלי עולם הן, והלא מיישבי עולם הן, שנאמר הליכות עולם לו. אלא שמורין הלכה מתוך משנתן". וע"ע ברש"י בברכות שם (ד"ה זה גמרא),

דמהמשנה א"א לדעת את הטעמים. וע"כ תנן שם 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן', ו'בתרומתן' גי' 'תורה שבעל פה'.

כ) ובהמשך תנן, 'עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר'. ומה שהתחיל עם התנא רבי אליעזר, י"ל עפ"י מש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה ז), ד'אליעזר' ר"ת 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה' עיי"ש. ואיתא בסנהדרין (צט.), "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך" עיי"ש. נמצא דת"ח הם בחי' עין לא ראתה, וזה שייך לבחי' לילה בחי' ערבית ודו"ק²⁰.

ובזה ביארנו במקו"א, בהא דאמרין בברכות (מב.) 'תיכף לתלמיד חכם ברכה', דהנה אמרו בב"מ (מב.), "תנא דבי רבי ישמעאל, אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמין". ולפי שת"ח עצמו עין לא ראתה, ממילא הוא "דבר הסמוי מן העין", ומשו"ה תיכף לת"ח ברכה. וראה זה פלא 'דבר הסמוי מן העין' גי' 'תלמיד חכם'.

¹⁹ ובוזה יש לבאר בקשת דוד המלך שנאמר (תהלים כז, ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי", ובברכות (יב:) תנן, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך אלו הימים, כל ימי חייך אלו הלילות. וה"נ הכא יש לדרוש, דדוד מבקש 'כל ימי חיי' שישב בבית ה' גם בלילות. וזהו שאמר דוד 'מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה', הוא רצה שיהיה שבתי בבית ה' כל ימי חיי דאלו הלילות. והנה בתחילה אמר 'אחת שאלתי מאת ה'', וא"כ למה הוסיף עוד פעם 'אותה אבקש'. וי"ל ע"ד המליצה ד'אבקש' ר"ת 'קורין את שמע בערבית', וזו בקשת דוד שיהיה 'קורין את שמע בערבית' ושיהיה במשך 'כל ימי חיי'.

²⁰ ואע"פ שבשחרית גם מכסים את העינים בק"ש, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה לו), 'עולימתא שפירתא דלית לה עיינין' עיי"ש. מ"מ אי"ז מצד עצמו, אלא מה שהאדם עושה, אבל בערבית זה לילה בעצם.

חלק ג

חג הפסח שורשו נעוץ באברהם אבינו

אהרן הכהן יבוא בזאת אל הקודש והוא
כאברהם שמל ביום הכיפורים

כג) ועוד יש להוסיף, דהנה בפרקי דר"א (פכ"ט) מבואר, דאברהם אבינו מל את עצמו ביוה"כ, דאיתא התם, "ולא עוד אלא בעשור לחודש ביום הכפורים נימול, כתיב בכיפורים כל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, וכאן הוא אומר בעצם היום הזה נימול אברהם, הוי יודע כי ביום הכפורים נימול אברהם אבינו" עיי"ש. [ואע"פ שמדברי רש"י עה"פ (בראשית יח, י) "כעת חיה" מבואר, דהיה בפסח, מדרשים חלוקים הן].

ומעלתו הגדולה של אהרן הכהן היתה בעבודת יוה"כ, שנעשה מתוך סילודים של קדושה, דהנה כתיב (ויקרא טז ב-ג) "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על הארץ ולא ימות כי בארון אראה על הכפורת. בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה". וכתב רש"י שם, "בזאת, גימטריא שלו ארבע מאות ועשר, רמז לבית ראשון. בזאת יבא אהרן וגו', ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכיפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה (פסוק כט) "בחדש השביעי בעשור לחודש" עכ"ל.

**מצות ברית מילה בהיותה השמינית והיא
חוק לעומת שבע מצוות בני נח**

מבאר השייכות בין אברהם אבינו לאהרן
הכהן

כא) והנה ישנו קשר ושייכות גדולה בין אהרן הכהן לאברהם אבינו, חדא, דתרווייהו משיך שייכי למידת החדש. אברהם עמוד החדש כידוע, ועל אהרן כתיב (דברים לג, ח) "תומיך ואוריך לאיש חסידך". אהרן היה כהן גדול, ואברהם מצינו שהיה כהן גדול, שנאמר "אתה כהן לעולם" (ראה נדרים לב:). אברהם נקרא 'אור' כמו שהביא רבינו (לקו"מ תורה לח) מהזוה"ק, 'הבוקר אור' דא בוקר דאברהם. וכן על אהרן נאמר 'תומיך ואוריך'. על אהרן כתיב לשון 'חסידך', ובאברהם מצינו בברכות (ו:): דאיתא, "אמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום לתפלתו, אלהי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים לו, אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו" עיי"ש.

כב) וכמו"כ מצינו ענין 'ענוה' אצל אהרן שנאמר "ונחנו מה". ובאברהם הוא אומר "ואנכי עפר ואפר". וקיי"ל דכהנים זריזים הם (שבת כ. עירובין קג, פסחים סה. ועוד), וכל ענין הזריזות התחילה מאברהם אבינו, כדאיתא ביומא (כח:), "מלמד שכל היום כשר למילה אלא שזריזים מקדימים למצוות"²¹.

²¹ והרמז בזה, דהנה המצוה למול באזמל, והוא אותיות 'אז מל' דהיינו ביום 'אז' שהוא השמיני, יש למול. ו'אזמל' ר"ת 'אלא זריזים מקדימין למצוות'.

רמז תרמג) דאיתא, "לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצות העומר זכה אברהם אבינו לירש את ארץ כנען, הה"ד ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו, על מנת ואתה את בריתי תשמור, ואיזו זו מצות העומר" עיי"ש. והרי ד'ראשית קצירכם' היא בחי' המילה, שהוא הקציר הראשון שעושים על הארץ, שזה הופך את האדם להיות כברית עם הקב"ה, אמנם זה לא בדרך הטבע. וימי הספירה שהם הבאת העומר, הלא מתחילים מימי הפסח, אשר ע"כ ברית זו מישיך שייכי בברית המילה.

חג הפסח שורשו באברהם אבינו והשייכות אליו

כו) חג הפסח בשורשו שייך בעיקר לאברהם אבינו, וכמש"כ בספרים עפ"י מאי דכתיב (תהלים קה, מב-מג) "כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו. ויוצא עמו בששון ברינה את בחיריו". ובברכות (ט:) אמרו, "שלא יאמר אותו צדיק (אברהם) ועבדום וענו אתם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם". והטור (או"ח סי' סי' תיז) כתב, "ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר, לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות, פסח כנגד אברהם, דכתיב (בראשית יח, ו) לושי ועשי עוגות, ופסח היה". [והוא כשיטת רש"י דלעיל]. ורמז לדבר, שהרי אחת ממצות הפסח היא אכילת מצה שעליה אמרו בזוה"ק, 'מיכלא דמהימנותא' דהיינו אכילה של אמונה. וכתיב (שיר השירים ד, ח) "תבואי תשורי מראש אמונה" ואברהם הוא ראש למאמינים ותחילה לגרים (לשון רבינו

כד) ועפ"י יש לבאר עוד שייכות בין אברהם לאהרן, דכתיב (תהלים נ, ה) "אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח", והזבח הראשון היה במה שאברהם אבינו מל את עצמו, ודוקא 'בעצם היום הזה' דהיינו ביום הכפורים. וכי היכי דאהרן הוא הכהן שעובד ביוה"כ, והוא זובח קרבנות לה'.

ולהלן יתבאר בעזה"י, דכל מעלת מצות המילה היא במה שניתנה ביום השמיני, לרמז דמצוה זו היא למעלה מהטבע, ועיקרה ותוכנה לקיים את המצוות אע"פ שלא מבינים את ענינה, וכל עשייתנו אינה אלא לקיים את 'רצון ה''. ומצוה זו שונה מכל ד' מצות בני נח, דאינם אלא מצוות שכליות. וע"כ מצינו בטופס ברכת המילה "חוק בשאר שם", דמצוה זו היא בגדר חוק. ובמדרש תנחומא (פר' קרח סי' יב) מצינו, דשמו של 'יצחק' נקרא ע"ש כמה וכמה דברים, י' ע"ש י' נסיונות. צ' ע"ש שנוולד לשרה כשהיתה בת צ'. ק' ע"ש שאברהם היה בן ק'. ח' ע"ש שנימול לשמונה²². [ולהלן יתבאר מה שיש לתמוה, דאברהם אבינו שהוא ראש לנימולים (לשון רבינו לקו"מ תורה לא), הכיצד קיים דין זה של שמיני].

כה) והנה המילה היא ברית, כטופס הברכה 'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו'. וכע"ז מצינו אצל אהרן (מלאכי ב, ה) "בריתי היתה אתו החיים והשלום". והנה לגבי העומר מצינו בילקוט שמעוני (פרשת אמור

²² עוד יש לרמוז, דהנה ב'יצחק' רמוז 'חק' והוא עולה גי' 'ח' ימים'. וכן 'שמונה ימים' גי' 'שאר', וזהו 'חק בשארו', ו'בשאריו' ב-ו יחדיו עולה ח' ימים, וע"כ התבאר למעלה דאברהם אבינו נקרא 'ראש לנימולים', דהיינו בחי' 'שאר'.

שם)²³. והנה השורש של מצות מילה הוא אברהם אבינו. וכמו"כ פסח בזכות אברהם וכדלעיל. ובמדרש תנחומא (פר' וירא סי' ד) מצינו, דבזכות שנאמר 'ואל הבקר רץ אברהם' זכו בניו ל'ויקחו להם איש שה וגו'.

שורש האמונה בשמע ישראל וגו' ודבר זה מלווה את היהודי בכל ימות חייו

כז) והנה המוהרנ"ת (ליקוטי הלכות הל' ק"ש הל' ה אות ב) ביאר לן, דשורש האמונה הוא 'שמע ישראל וגו'', וז"ל שם, "עיקר בחי' ק"ש שהוא כלל ויסוד כל התורה כולה שתלויה באמונה" עיי"ש. דהרי כל יהודי נולד עם ק"ש ונפטר עם ק"ש, וכל יום האדם פותח ומסיים עם ק"ש, וכמש"כ רש"י עה"פ (במדבר כג, כד) הן עם כלביא יקום וגו' לא ישכב, דעם ישראל חוטפין לקרוא ק"ש מיד בבוקר, ובלילה קוראים על מיטותיהם. וכן כל מוסרי הנפש קראו ק"ש בשעה גדולה זו, כר"ע וחבריו. וכן בתפילה "שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל". והנה אברהם במילוי כזה 'אלף בי"ת ר"ש ה"י מ"ם' גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'. נמצא דכל החיים של היהודי הוא נמצא תחת האמונה שאברהם אבינו הנחיל לבניו אחריו. וכיון דחג הפסח שייך לאברהם, ובחג זה התבאר דמילה

ופסח מישך שייכי הדדי, וכדכתיב "וכל ערל לא יאכל בו", הרי ד'חג הברית' 'חג' במילוי 'חיי"ת גימ"ל' ו'הברית' גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'. והנה רש"י (דברים ו, ד) עה"פ שמע ישראל וגו' פירש, "ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" עיי"ש. והנה כשנעשה אברהם במילוי כזה 'אלף בי"ת רי"ש ה"י מ"ם' יעלה גי' 'והיה הוי"ה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה הוי"ה אחד ושמו אחד' עה"כ²⁴. ומצד המצות הרי ד'חג המצות' במילוי 'חיי"ת גימ"ל ה"י מ"ם צד"י ו"ו ת"ו' גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'.

נמצא דשמירת המצות זה שמירת הברית, דכתיב 'ושמרתם את המצות'. וברית זהו סוד בריתו של אברהם אבינו. והנה 'איש אשה' גי' 'הברית'. וע"י זיווג איש ואשה מתקיים 'המאזנים' כדברי הזוהר דלעיל,

²⁴ וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה סב) וז"ל, "ועיקר שלימות וקישוטי אמונה, היינו לקרב דווקא המרוחקים, בחי' (צפניה ג, ט), לקרוא כולם בשם ה', אפילו עכו"ם יקרכו לאמונות ישראל, ולעבדו שכם אחד. ולהשלים את האמונה, היינו לקרב את הרחוקים כנ"ל, צריך מתחילה להעלות ניצוצי אותיות הדיבור. וכשנתבררו אותיות הדיבור, אזי הופך את עצמו הדיבור, ומלקט הניצוצות הקדושה מבין הקליפות, ונשארים הקליפות בלא חיות. ואז העכו"ם שיניקתם מהקליפות, כשרואים שאין להם חיות, אזי משליכים את אמונתם, בחי' (ישעיה ב, כ) ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו, ומדביקים את עצמם לאמונת ישראל. וזה בחי' (שם בצפניה) אז אהפוך אל העמים שפה ברורה. שפה ברורה, היינו הדיבור שנתברר מביניהם, הוא הופך את עצמו אל העמים, כדי ללקט מהם שארי ניצוצות הקדושה. ואז נתקיים, לקרוא כולם בשם ה', שידבקו כולם באמונת ישראל" עכ"ל.

²³ וברש"י עה"פ (במדבר ט, יד) "וכי יגור אתכם גר ועשה פסח" כתב, "יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד, ת"ל חקה אחת וגו' עיי"ש. נמצא דהו"א דכל גר חייב לעשות פסח ואפילו באמצע השנה, ומוכח דבקרוב פסח יש בחי' של כניסה ליהדות. וכן מצינו דבשני מצוות אלו פסח ומילה, אם האדם לא מקיימם יש חיוב כרת.

משנה מאין באת, אפשר להתחיל מחדש. וזהו דאמרינן (ברכות כו:) אברהם תיקן שחרית, דהיינו שהוא תיקן את ההתחלה, וגילה שמהמצב הכי גרוע יש התחלה חדשה, ויש תיקון ושחר חדש²⁶.

כט) והרמב"ם (ריש הל' ע"ז) מתאר את תחילת שנותיו של אברהם, וחוזר כמה וכמה פעמים שאברהם התחיל לשוטט בדעתו ועוד, דהיינו אברהם תיקן את 'ההתחלה'. וע"כ 'אברהם אבינו' גי' 'אוש' דאם יש סיבה להתייאש הרי שאברהם הוא הראשון לזה, ובכ"ז אברהם לא מתייאש אלא אדרכה פותח התחלה חדשה. דהוא נטש את דרכו של תרח, שהיה רשע בכל העבירות, ורצה לרצוח את בנו, ועבד את כל הע"ז שבעולם. ובע"ז (יד:) אמרינן, דבמסכת ע"ז של אברהם אבינו היה ארבע מאות פרקים עיי"ש. והכוונה דאברהם אבינו עקר מא' ועד ת' את כל הע"ז שבעולם. הוא השמיע בכל מקום שהקב"ה

²⁶ ורבינו (לקו"מ תורה ל) ביאר בזה וז"ל, "ועל כן יצא מאברהם יצחק וישמעאל יעקב ועשו, שהם בחינת כנגד ארבעה בני דברה תורה, אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול, שהם כנגד ארבע מלכויות שבקדושה כידוע (עיי"ן פע"ח שער חג המצות פ"ז). יצחק, זה בחינת בן חכם. כי יצחק על שם הצחוק והשמחה, בחינת (משלי י, א): "בן חכם ישמח אב". עשו, הוא בן רשע. יעקב, הוא בן תם, כמו שכתוב (בראשית כה, כז): "ויעקב איש תם". ישמעאל, הוא בחינת בן שאינו יודע לשאול. כי ישמעאל עשה תשובה כמו שאמרו רז"ל (בבא בתרא טז:). ועיקר התשובה היא בבחינת שאינו יודע לשאול. היינו לעשות תשובה ולשאול כפרה מהשם יתברך על שאינם ידועים, שזה עיקר התשובה, בבחינת (תהלים סט, ה): "אשר לא גולתי אז אשיב". וזה בחינת אברהם תיקן שחרית, נוטריקון חכם רשע תם שאינו יודע. שהם בחינת הארבע מלכויות כנ"ל עכ"ל. ובמקו"א בארנו בארוכה, מדוע הנוטריקון אינו כסדר.

"ואינון חבורא דדכר ונוקבא כחדא, ועל דא במאזנים לעלות". ו'מאזנים' גי' 'פסח'. ובתוך ה'מאזנים' ר"ת 'זכר נקבה'. וכן עולה 'ראש הברית' גי' 'אברהם' במילוי הנ"ל. וכן בזכות "ואל הבקר רץ אברהם" שהתבאר לעיל שזכו ישראל לקרבן פסח, הרי ד'הבקר' במילוי כזה, 'ה"ה בי"ת קו"ף רי"ש' עולה שמע ישראל וגו' כהנ"ל. נמצא דג' אלו 'הברית המצות והפסח' כולם קשורים לאברהם המלא שהוא 'שמע ישראל' ה' אלקינו ה' אחד' שורש האמונה.

מבאר דמאשפת ירים אביון רומז לאברהם אבינו שהגיע מתרח

כח) והנה 'אבינו' במילוי כזה, 'אל"ף בי"ת יו"ד נו"ן וא"ו' גי' 'בסתר'. ו'אברהם אבינו' במילוי גי' 'אשפת' כשנעשה מהא' אל"ף. וזהו דכתיב "מאשפת ירים אביון", המרמז על אברהם שנולד מתרח, שהיה האשפה של העולם. והאר"י הק' (לקוטי תורה ריש איוב) כתב, דהקב"ה הסתיר את הנשמה של אברהם בתוך תרח כדי שהשטן לא יקטרג, ויתן לו לרדת לעולם הזה. דהרי תרח הרשע בא על אשתו נדה ומכח זה נולד אברהם עיי"ש באריכות בדבריו²⁵. ובזוה"ק (ח"ג דף קיא:) אמרו, דתרח נקרא ע"ש שהרתיח להקב"ה. וביאר שם האריז"ל וז"ל, "והענין כי ארתח והכעיס עבירות להקב"ה כי בעל אשתו נדה וכו', ואז ארכביה הקב"ה לאברהם וכו'". ועיי"ש דברים נוראים על המקום המטונף שממנו בא אברהם. ואעפ"כ אברהם אבינו מאיר לנו ומלמד אותנו, שלא

²⁵ בזוה"ק (ריש פר' שמות) מבואר דברים נוראים על ילד שנולד מנדה. ואם כלל ישראל הגיע למ"ט שערי טומאה במצרים, הרי שאברהם הגיע מנ"ט שערי טומאה, דנ"ט גי' 'נדה'.

נמצא בעולם, והאיר כל פינה חשוכה. ועליו אומר הכתוב (ישעיהו מא, ב) "מי העיר ממזרח צדק", והיינו האיר את כל העולם²⁷.

שייכותו של אברהם אבינו לכל השבעה רועים

להנה יש שייכות לאברהם אבינו עם כל ז' הרועים, ובקצרה עם בנו יצחק פשוט וברור ובעיקר בשעת המילה והעקידה. עם יעקב שנאמר (בראשית כח, יג) "אני ה' אלקי אברהם אביך", ועוד כתיב (ישעיהו כט, כב) "אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וגו'". וכמבואר בסנהדרין (יט:) שיעקב פדהו לאברהם מצער גידול בניו. ועיי"ש ברש"י ותוס'. עם משה רבינו, כמבואר במדרש (שמו"ר פכ"ח סי' א), "באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו" עיי"ש. עם אהרן התבאר לעיל בארוכה. ועם יוסף י"ל, דהנה יוסף עמד בנסיון דכתיב "וינס ויצא החוצה", ובפשטות מלבד מה שהיה ליוסף נסיון בגשמיות, שהרי נאמר (תהלים קה, יח) "ברזל באה נפשו". ובמדרש (בראשית רבה פפ"ז סי' י), "ובילקוט שמעוני (תהלים רמז תתסג) מצינו, דשמו לו ברזל כדי שישתכל בבנות מצרים, ונקרא 'שתרוע', ובכ"ז לא הרים את עיניו. אבל ודאי שהיה גם נסיון ברוחניות שהרי אשת פוטיפר אמרה ליוסף שהיא רואה ב'איצטגנינות' שיהיה לה בן ממנו, אבל האמת היא שלא

²⁷ והכח שעמד לאברהם משום דכל כולו עתיד, ולכן הקב"ה פטר אותו מכבוד אב.

ראתה נכון, אלא זאת הבת שלה. וכן מצינו אצל אברהם שראה ב'איצטגנינות' שאינו מוליד, והקב"ה א"ל צא מאיצטגנינות זו. ואכן יוסף זכה ל"השמש והירח והכוכבים משתחווים לי", הוא הקטן שבשבטים מלמעלה והאחים שלו הגדולים מלמטה²⁸.

לא) ולהיכן יצא יוסף החוצה, מצינו במדרש שאמרו "החוצה, הה"ד ויוצא אותו החוצה" עיי"ש. והביאור בזה, דלהיכן שלקח הקב"ה והוציא את אברהם, לשם נס וברח יוסף הצדיק. דהיינו שיוסף עמד בהצלחה בנסיון. וכמו"כ גבי אברהם נמי מצינו שהיה שומר הברית, וכמש"כ הרמב"ם (פירוש המשניות אבות פ"ה משנה יט) להוכיח מהפסוק (בראשית יב, יא) "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", ולפני זה לא הביט בה²⁹.

והנה 'אברהם יוסף' גי' 'דת'. וכדכתיב (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו. ובזוה"ק ביאר ד'בראשית' צירוף של 'ברית אש' וזהו 'אש דת למו'. ו'דת למו' גי' 'תלמוד', והוא כנגד הקלי' 'ליליית' שעולה גי' 'תלמוד'. וע"כ ככל שהאדם לומד והוגה בתלמוד מחליש יותר את הקלי' הנ"ל. ועוד יש להוסיף, ד'דת' גי' 'לבב שלם', ועל אברהם נאמר "ומצאת את לבבו נאמן לפניך". וכן לאברהם הוסיפו ה' על שמו. כדכתיב 'ושמת שמו אברהם'. וכן ליוסף הקב"ה

²⁸ וע"כ בפיוט חד גדיא נאמר, 'אחד עשר כוכביא' ואח"כ 'שתיים עשרה שבטיא', דבתחילה יוסף נידון לא מחמת שהוא שבת אלא אדרבה כל השבטים משתחווים ליוסף, ואפילו ה'שמש' דא יעקב, וה'ירח' דא רחל.

²⁹ וע"ע שם ברמב"ם דכתב להוכיח כן, ממה שלא הרע בעיניו בגירוש הגר אלא רק על אודות בנו עיי"ש. והגר"ח שמואלביץ ז"ל התבטא, דבמה שאברהם עמד שלא ראה את אשתו כל ימיו מלאכים אינם יכולים לעמוד בזה.

הצדיק מחבר בין שמים לארץ ורבינו נולד בניסן וכל הענין שלו הוא בראש השנה

לג) והנה בזוהר דלעיל התבאר, דהעיקר במאזנים הוא שיהיה חיבור של דכר ונוק', דאיתא התם, "אילין אינון דתקלא במתקלא דכורין ונוק' לאתנסבא דא עם דא ואילין אקרון מאזנים על דא כתיב במאזנים לעלות כל אינון דשקילין דא עם דא ולא שקיל דא יתיר מן דא סלקין ואתחברן כחדא ואינון חיבורא דדכר ונוקבא כחדא" עיי"ש. וכידוע כל מטרת רבינו היתה לחבר שמים וארץ. לקיים "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", והוא הגושפנקא דחתים בה שמיא וארעא, היוצא מר"ת 'את השמים ואת הארץ' שם 'אהו"ה', שהוא גי' 'טוב', וכתיב "אמרו צדיק כי טוב" דאחיד בשמיא וארעא. והנה הצדיק מחבר בין שמים לארץ, ויש בזה כמה בחי', א', מחשבה ומעשה. ב', נשמה וגוף. וזה שייך ב'עולם שנה נפש'. וביחס לחיבור של חודשי תשרי וניסן לרבינו, הרי שרבינו נולד בר"ח ניסן, והוא אמר שכל הענין שלי זה ראש השנה. והאמת שגם ניסן הוא ראש השנה, כמבואר בריש ר"ה "באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים", דהשורש של כל הרגלים מתחיל בא' ניסן³⁰.

ובזה יש לבאר מאי דכתיב "ואת הנפש אשר עשו בחרן", 'בחרן' הוא הכח שנתן להם לעשות נפשות, ד'חרן' ר"ת 'ר"ח ניסן'. ו'בחרן' ר"ת 'רוח נכון חדש בקרבי'. וכבר התבאר לעיל דבבראשית מונח ב' ראשית,

הוסיף ה' וקרא שמו יהוסף. והנה 'ומצאת את לבבו נאמן' גי' 'שמע ישראל הוי"ה' אלהינו הוי"ה אחד' עה"כ, וכנ"ל גבי אברהם במילוי.

שייכות מידת אברהם למידת המלכות ודוד המלך

לב) ושייכות אברהם לדוד כבר ביאר לן רבינו (לקו"מ תורה ל) דכתב וז"ל, "וע"כ אברהם היה איש החסד, והיה משתדל תמיד לעשות חסד, כדי להעלות בחי המלכות מהם. וע"כ רדף אברהם אחר הדי' מלכים כדי להכניעם וכו', וזה (שמואל א, טו, לג) וישסף שמואל את אגג, כי אגג הוא כללות הארבע מלכים דס"א, כמו שכתוב (במדבר כד, כ) ראשית גוים עמלק וכו'. והעלה את המלכות דקדושה בשלש רגלים. וזה וישסף, ר"ת שבועות סוכות פסח וכו'" עכ"ל. ועוד יש להוסיף דבשניהם כתוב 'זקן בא בימים', אצל אברהם כתיב (בראשית כד, א) "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל". ואצל דוד כתיב (מלכים א, א, א) "והמלך דוד זקן בא בימים". והנה 'זקן בא בימים' גי' 'אברהם דוד'. והעומק בזה, דמצד אחד יש כאן זקנה שזה חכמה, ומאידך הכניס בזה אמונה, ו'בימים' גי' 'אמונה'. וביחס לאברהם שהיה בעל האמונה, הרי שבדוקא נאמר 'בא בימים', דהרי בגיל ג' הכיר את בוראו, והוא מנין 'בא' בימים. ולמבואר לעיל יש להוסיף, ד'זקן בא בימים' גי' 'אל מלך נאמן' דזה ההקדמה של ק"ש.

³⁰ למרות שפסח מתחיל בט"ו, מ"מ ההארה מתחילה מתחילת החודש, וזהו שאומרים בהגדה של פסח 'יכול מר"ח וכו', וכמש"כ 'היום אתם יוצאים בחדש האביב', 'אב-י"ב' חדשים. וכמש"כ 'ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה' ודו"ק.

והיינו דאפשר להתחיל מחדש גם בניסן וגם בתשרי.

תשרי וניסן, ובאופן פשוט ב'בראשית' עולה צירוף 'א' תשרי', אמנם גם רמוז ניסן, ד'בראשית' צירוף של 'ב' ראשית' וכדלעיל.

חלק ד

ביאור דברי ספר היצירה בכוחו של חודש ניסן ויחודיותו

'ראשון', ורומז למאי דכתיב גבי חודש ניסן "החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה", הוא ראשון של כל הכלליות של 'עולם שנה נפש'. וכשנוסיף את האות ה' למספר זה כדברי ספר היצירה, הרי שיעלה גי' 'רבינו נחמן בן פיגא'³¹. שהוא גי' 'הראשון'.

מבאר דבזכות אברהם ובזכות האות ה' נברא העולם והשייכות שבניהם

(לה) והנה חז"ל (זוהר פר' לך לך דף פו: יתרו דף עט. צו דף לו. האזינו דף רצח.) דרשו עה"פ (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", אל תיקרי בהבראם אלא 'באברהם', (ראה לקו"מ

דברי ספר היצירה שהמליך את האות ה' בשיחה ומעלת התפילה אצל כל אדם

לד) איתא בספר יצירה (פ"ה משנה ז), "המליך אות ה' בשיחה, וקשר לו כתר וצרפן זה בזה, וצר בהן טלה בעולם, ניסן בשנה, ורגל ימין בנפש זכר ונקבה" עיי"ש. וענין השיחה היינו השיחה שבין האדם לקונו. והוסיף לשיחה זו ה"א הידיעה. דהנה אדם הראשון נברא בתחילה בתורת מדבר, שזהו גדר אדם, שנאמר "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". וברש"י כתב, "רוח של אדם חיה שבכולם שניתוסף בו דעה ודיבור". ובתרגום כתב, "לרוח ממללא". ולכאורה עם מי האדם דיבר, הרי רק אח"כ נבראה האשה. וע"כ דכל כוונת היצירה היתה שהאדם ידבר עם הקב"ה, בינו לבין קונו. וכידוע דהאותיות הפנימיות של אדם היינו 'אל"ף דל"ת מ"ם' עולות 'מתפלל'. והתפלה נקראת 'שיחה' כמו שאמרו חז"ל (ברכות כו:): "אין שיחה אלא תפילה, שנאמר ולפני ה' ישפוך שיחו". ועוד כתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה". וביחס ל'עולם שנה נפש' הרי שבעולם נברא מזל טלה. ובשנה דהיינו בחודשים נברא ניסן. ובנפש נברא רגל ימין שזה נצ"ח. וראה זה פלא רגל ימין טלה ניסן גי'

³¹ וכן עולה גי' 'מרכבו ארגמן', דהיינו 'מרכבו' גי' 'רבינו', 'ארגמן' גי' 'נחמן בן פיגא'. וכן עולה גי' 'שלל רב', דכתיב "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", והוא הזכות בהבאת התיקון הכללי לעולם. ורבינו אמר שרוצה שיזכירו את אמו. שיש בזה שייכות לניסן. וכמו שהתבאר לעיל בארוכה שניסן בחי' 'מעשה' בחי' 'ארץ' שהוא בחי' אשה מלכות. ועיי' במש"כ רבינו (לקו"מ תורה תנינא ה) שכתב וז"ל, "ואזי כשבא טומאה הנ"ל ע"י עוות המשפט, אין תיקון רק ע"י קישור המרכבה. שצריכין לקשר המרכבה. בחי' מרכבו ארגמן, שהם רפאל וגבריאל וכו' שהם מלאכי המרכבה כמובא. שצריך לקשרם, לתקן פגם המרכבה הנ"ל, שמשם באין האהבות הנפולות כנ"ל" עכ"ל. וזה הקשר לתיקון הכללי. ולהלן שם (אות י) כתב, דעיקר חיזוק המלאך הוא בניסן'.

זה צירוף של 'ר"ח מים'. ואברהם כידוע הוא מידת חסד, שנאמר "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם". וזהו שנאמר "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", דהיינו הכל בא מלמעלה למטה, וראה שאין העולם יכול להתקיים, ע"כ נאמר "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" אל תיקרי בהבראם אלא בה' בראם, דהנה לאות ה' יש ג' צירופים, 'ה"ה ה"א ה"י' גי' 'אל', וזהו שצירף מידת החסד למידת הדין ונוצר מידת הרחמים. ומידת החסד שייכת לאברהם, וע"כ שייך נמי למידת אל תיקרי בהבראם אלא באברהם. נמצא דהאות ה' קיבלה בעצם את השורש של החסד, ומכאן נעשה 'חסד לאברהם'³³.

אצל אברהם היה מהדורא חדשה של בריאת העולם במעשה ולא רק במחשבה

לוא) ומיד לאחר מכן נאמר "ביום עשות הוי"ה אלהים ארץ ושמים", דמהחיבור של א"ל ואלהים נוצר בחי' שם 'הויה'. דכיון שראה הקב"ה שא"ל לה למידת הדין בלבד, עמד וצירף לה מידת הרחמים. והנה לאחר שנטע אברהם את האשל נאמר "ויקרא שם בשם הויה אל עולם" גי' 'בראשית ברא אלהים', דהיינו שיש כאן מהדורא חדשה של בריאת העולם, רק ההבדל שב'בראשית ברא אלהים' יש מידת הדין בלבד, וכאן יש צירוף של הוי"ה ואל"ל. ושמות אלו הם השם של הדעת, כמש"כ 'אל דעות הויה', והם החלק הגבוה של המאזנים, דהיינו

תורה סז, תנינא תורה ב). ומאידך דרשו חז"ל (מנחות כט: זוהר פר' פנחס רטו: רטז. האזינו דף רצח). אל תיקרי בהבראם אלא בה' בראם. ונראה לומר דלא פליגי, דהנה אמרו חז"ל (ראה רש"י עה"פ בראשית), בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין וראה שאין העולם יכול להתקיים, עמד וצירף מידת הרחמים למידת הדין. והנה כל מה שקשור למחשבה קשור לדין. וכמוש"כ בספרים ד'שמאי' הוא מלשון שמים, ולשיטתו אזלינן בתר מחשבה, כההיא דתנן (ב"מ מג:): "החושב לשלוח יד בפקדון חייב", דהכל תלוי במחשבה. וע"כ מצינו דשיטת ב"ש ד'שטר העומד לגבות כגבוי' (ראה כתובות פא.), משא"כ לשיטת הלל דאזלינן בתר המעשה³².

ועפ"ז א"ש סתירת חז"ל דלעיל, דכיון דהעולם אינו יכול לעמוד על הדין בלבד, ע"כ הקב"ה צירף מידת הרחמים למידת הדין. והנה מידת הרחמים הוא חיבור של 'אל' עם 'אלהים' ואז נתגלה בחי' 'הויה' שהוא רחמים. וכמ"ש (תהלים נ, א) "אל אלהים הויה דיבר ויקרא ארץ", 'אל' זה חסד כדכתיב "חסד אל כל היום". 'אלהים' זה דין כמש"כ רש"י עה"פ בראשית עיי"ש. 'הויה' זה רחמים דהיינו יעקב מידת התפארת הממצעת בין שני מידות אלו. וכדאמרו חז"ל (שמו"ר פ"ג סי' ו) 'כשאני מרחם על בריתי אני נקרא הויה'. והרחמים

³² והגר"א ביאר בזה, דבעוה"ז כיון ששיתפה הקב"ה למידת הרחמים עם מידת הדין, ע"כ אזלינן בתר המעשה, אבל לעתיד יתקיים 'סוף מעשה במחשבה תחילה' דכבר ידונו לפי המחשבה. ואזי הקב"ה ידקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ואפשר דמשו"ה לעתיד לבוא יפסקו כב"ש ולא כב"ה.

³³ ואפשר לומר באופ"א, ד'אל' זה יעקב, דהקב"ה קרא ליעקב 'אל', וזה רומז לגוף הרחמים, ו'באברהם' לעצם החסדים. והצד השווה שבהן שזה לא 'אלהים' מידת הדין.

מבאר דזהו הבחי' של שובו אלי ואשובה אליכם שהוא מעשה מצד האדם

לח) העולה מהנ"ל דאף בניסן יש ראשית חדשה, והנה כשנחבר 'טלה, ניסן, רגל ימין, ה"א ה"ה ה"י, שיחה', גי' 'ראשית'. והיינו ד'בראשית' שהתבאר לעיל דיש ב' ראשית, הראשון כפשוטו א' תשרי, והשני הוא ניסן שאלו כל הדברים ששייכים אליו. ובזה נאמר "ביום עשות הויה אלהים ארץ ושמים", דיש כאן כבר עשיה. והנה 'עשות' גי' 'מחשבה ומעשה'. מכיון דתכלית המחשבה היא העשיה, ועולה נמי גי' 'שובו אלי ואשובה אליכם'. דהקב"ה אומר לכלל ישראל 'שובו אלי' דהיינו תעשו מעשה, וממילא הקב"ה יעשה 'ואשובה אליכם'.

אמנם במצרים הקב"ה אמר לבני ישראל "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", שם העיקר היה בבחי' אתערותא דלעילא, אבל היה קצת אתערותא דלתתא, והוא ע"י דם פסח ודם מילה. ויש לרמוז זאת, במה שאמר יוסף לבני ישראל "פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם", וס"ת 'פקוד יפקוד אלהים אתכם' עולה 'דם דם', לרמוז על ב' דמים, דם פסח ודם מילה. ודמים אלו מישך שייכי לגבי יוסף ואברהם, אברהם הצטווה על המילה, ויוסף הצדיק מל את כולם, ואף הראה עצמו מהול, והפסח בא מחמת אברהם וכתבאר לעיל.

הפנימיות של 'מאזנים' אל הויה' גי' נז' 34. והאותיות החיצוניות של 'מאזנים' דהיינו 'מאים' גי' 'הויה אדני'. נמצא שתיקון העולם והעמדתו נוצר ע"י המאזנים של השיווי שזה מידת הרחמים, שזה ע"י שמות 'אל הויה', וכך לא שולט בעולם 'מאזני צדק' שרוצים לעשות הכרעה לכאן או לכאן.

לז) והנה שמות 'אל הויה' נמצאים ב'פסח' שהוא גי' 'מאזנים', שזכינו לזה מחמת אברהם שמידתו מידת החסד. וזהו שנרמז "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", אל תיקרי בהבראם אלא באברהם, וכתוב "ביום עשות הויה אלהים", דעשיה שייך לחודש ניסן, וכתבאר לעיל. וזהו מכחו של אברהם שהוא עצמו גם יצא מהלכוך שהיה באביו, וכמש"כ רבינו בחיי (ריש פר' לך לך) עה"פ "ויאמר ה' אל אברהם לך לך", דהיינו 'לך לך' מה'לכלוך'. וכתבאר לעיל בביאור הלשון "מאשפת ירים אביון", דאברהם אבינו התחיל התחלה חדשה.

וכמו"כ עברו גם ישראל ביציאת מצרים, וכמו שנאמר (יחזקאל טז, ד-ו) "ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רוחצת למשעי והמלח לא הומלחת והחתל לא חותלת וגו'. ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי". וביציאת בני ישראל ממצרים נאמר "ואנכי אעלך גם עלה", ו'גם עלה' גי' 'מאזנים' בחי' 'במאזנים לעלות', גי' 'פסח' גי' 'נחמן'.

³⁴ וביחס לשם 'אל' הרי שהשם 'הויה' נחשב נוקי, כי הוא עומד בצד שמאל.

חלק ה

ענין ה'ראשית' ששייך ביחס למשה רבינו ששורשו תורה שבכתב

מבאר דמשה רבינו היה כבוד פה רק ביחס
לדברי הבאי אבל לדברי תורה היה בעל
דברים

מ) ויש לעיין, הרי משה רבינו היה כבוד פה וכבוד לשון, וא"כ כיצד דוקא שמו יוצא מס"ת 'האדם לנפש חיה', ומתרגמין 'לרוח ממללא'. ויש ליישב עפ"י מאי דאיתא במדרש רבה (ריש פר' דברים), "מרפא לשון עץ חיים, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, ולשונה של תורה מתיר את הלשון, תדע לך לעתיד לבוא הקב"ה מעלה מגן עדן אילנות של תורה משובחים, ומה הוא שבחן שהן מרפאין את הלשון, שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וגו', מנין שהיא רפואה של לשון שנאמר והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה, רבי יוחנן ורבי יהושע ב"ל חד אמר לתרפיון, וח"א כל שהוא אלם ולועט הימנו לשונו מתרפא ומצחצחה מיד בדברי תורה, שכך כתיב מזה ומזה, ואין מזה ומזה אלא תורה, שנאמר מזה ומזה הם כתובים. ר"ל אמר, מה לנו ללמוד ממקום אחר נלמוד ממקומו, הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו לא איש דברים אנכי, כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים, מנין, ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה" עיי"ש. ועה"פ "אלה הדברים" ביאר האוה"ח, דכמנין 'אלה' ימים דיבר משה, דהיינו מ"ח שבט עד ז' אדר.

מוכיח דאף ביחס למשה רבינו נאמר
בראשית חדש ומחמתו נברא העולם

לט) עוד מצינו דמשה רבינו גם נקרא 'ראשית', והוא המחבר בין תורה לישראל, כמ"ש (דברים לג, כא) "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון". ומשה רבינו הכניס את התורה בישראל. ויש לבאר בזה מאי דכתיב (במדבר יא, כא) "שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב", והיינו דמשה הכניס את ה'אנכי' בקרב כל ישראל. וזהו שנאמר (דברים ה, ה) "אנכי עומד בין ה' וביניכם", דמשה רבינו שהוא 'אנכי' הוריד את התורה שהיא בחי' ה' מהשמים לביניכם עם ישראל, וכנאמר (משלי כא, כב) "עיר גיבורים עלה חכם ויורד עז מבטחה".

והנה התורה פותחת ב'בראשית' ב' רבתי, ו'בית' ר"ת 'בשביל ישראל תורה', והוא עפ"י מש"כ רש"י העולם נברא בשביל ישראל ובשביל התורה. וכמו"כ מצינו הך דרשא ביחס למשה, דאיתא במדרש רבה (בראשית פ"א סי' ד), "אמר ר' ברכיה, לא נברא העולם אלא בזכות משה, שנאמר וירא ראשית לו" עיי"ש.

והנה כתיב "ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", ו'האדם לנפש חיה' ס"ת 'משה'. דהרי משה רבינו הוא שהוריד את העשרת הדברות.

מעשה בראשית", ומבואר מדברי רבינו (לקו"מ תורה לא, מט), דיש ב' פירושים למילה 'בטובו', א' על התורה שנאמר "כי לקח טוב". כמפורש בתורה ל"א עיי"ש. וב' על הצדיק שנאמר "אמרו צדיק כי טוב". כמפורש בתורה מ"ט עיי"ש. והנה על משה רבינו שהוא הצדיק מצינו לשון טוב, שנאמר (שמות ב, ב) "ותרא אותו כי טוב הוא". ולפי"ז י"ל, דזהו 'המחדש בטובו' 'ב' טובו'. ובמנחות (נג). מבואר, דאף ישראל נקראו טובים, שנאמר "הטיבה ה' לטובים" עיי"ש³⁷. דהיינו הן לישראל והן לעולם לא שוה כלום בלא תורה, ועיי' תרוייהו מתקיים 'המחדש בטובו בכל יום תמיד'.

בחג הפסח לא כתוב להדיא לשון שמחה אלא נלמד מחג השבועות או חג הסוכות והביאור בזה

(מג) והנה מצינו בילקוט שמעוני (אמור רמז תרנד) דאיתא, "אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג ושמחת בחגך, והיית אך שמח, ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת למה וכו'. בשביל שמתו בו המצריים" עיי"ש.

ויש להתבונן, א"כ מנ"ל דיש חיוב שמחה בפסח. ויש שביארו, דנלמד ממה שכתוב בסוכות כמה פעמים לשון שמחה, ואחד מהם מלמד על חג הפסח. אמנם התוס' בחגיגה (ת. ד"ה ושמחת) כתבו, דפסח נלמד בהיקש משבועות, דכתיב וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, לימד שכל שנוהג

³⁷ ועוד כתיב (תהלים עג, א) "אך טוב לישראל".

ומכל הנ"ל מבואר, דמשה רבינו לא דיבר כלום מלבד תורה ותפילה, רק 'תורת משה' ו'תפילה למשה איש האלוקים. וא"ש לפי מאי דאשכחן בחז"ל³⁵ 'והות באדם לרוח ממללא באורייתא ובצלותא'. דעיקר הדיבור נועד לתורה ולתפילה.

(מא) העולה מהנ"ל, דישנן ג' ראשית, 'ישראל, תורה, משה'. לגבי ישראל נאמר (ירמיה ב, ג) "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו"³⁶. ולגבי תורה כתיב (משלי ח, כב) "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז". וב' ראשית אלו הם 'דרכו תבואתה' גי' 'אדם' כשנעשה מהא' אל"ף. דרק מחמת זה שבני ישראל לומדים תורה נקראים אדם, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה קא) עיי"ש. ולגבי משה רבינו נאמר (דברים לג, כא) "וירא ראשית לו". וכשנחבר יחדיו 'תבואתה דרכו לו' גי' 'אנכי' כשנעשה מהא' אל"ף. ובזה יש להמתיק לשון הפסוק "אנכי עומד בין ה' וביניכם", דהיינו משה רבינו מחבר את התורה לישראל, את ה'ראשית דרכו' ל'ראשית תבואתה'. והנה 'דרכו לו תבואתה' ר"ת 'דלת', דמשה באמצע והוא המחבר בין ישראל שעליהם אמרו 'ראשית דרכו', לבין התורה שנאמר 'ראשית תבואתה'.

רומז ענין זה בתפילת המחדש בטובו ב' טוב שבעולם

(מב) והנה בתפילת 'יוצר אור' בשחרית נאמר, "המחדש בטובו בכל יום תמיד

³⁵ זוה"ק (השמטות ח"ג דף שא. שא. עיי"ש).

³⁶ ומבואר בזוה"ק, דמי שאוכל את ישראל צריך לשלם חומש, כי היכי דמי שאוכל תרומה צריך להוסיף חומש.

בעצרת נוהג בפסח עיי"ש. אלא דאכתי צ"ב, דממ"נ אם יש חיוב שמחה מדוע התורה לא כתבה להדיא, ואם לא נכתב ממ"ל לחיוב שמחה.

ויש ליישב, דהתורה רמזה בזה שלא יעלה על דעתך, דעצם השחרור ממצרים בלא קבלת התורה יש בזה שמחה, אלא אדרבה בלי תורה אין שום ענין בשמחה, והקב"ה אמר למלאכי השרת 'מעשי ידי טובעים בים' (סנהדרין לט:), ושרו של עשו טען 'הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז'³⁸. ולכן רק מחמת ההיקש לחג השבועות התחדש הדין למפרע שיש שמחה גם בפסח, ואם בסופו של דבר קיבלו ישראל את התורה, מגלה למפרע שיש שמחה גם ביציאה ממצרים. דהרי כל תכלית היציאה ממצרים היה ש"בצאתכם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", והנה 'תעבדון את האלהים על ההר הזה' גי' 'תורת משה'. וראה זה פלא, דהנה חודש ניסן נקרא 'חודש האביב'. ו'אביב' גי' 'יה'. וחג השבועות נקרא 'קציר' גי' 'ת'. ו'היקש' עולה 'הי' כנגד אביב, 'קש' כנגד קציר. וע"כ בפסח היה אתערותא דלעילא וזה בחי' 'אביב', שהאדם

³⁸ וכדאייתא בילקוט שמעוני (פרשת בשלח רמז רלד), "שירד סמאל ואמר לפניו רבש"ע לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים, ואתה עושה להם נסים, והיה משמיע קולו לשר של ים ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען, מיד השיב לו הקב"ה שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבדוה אלא מתוך שעבוד ומתוך טרוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון וכו'" עיי"ש. ואע"פ שהקב"ה השיב לו תשובה, מ"מ אכתי יש קטרוג על עם ישראל. ומאידך יש ראייה שבני ישראל שונים מכל העולם, דאם מחמת מה שהם עובדים ע"ז צריכים לידון במיתה, א"כ למה אתה לא הורג את העולם שעובד ע"ז, אלא ע"כ דמיניה וביה מוכח מדבריו דעם ישראל שונים משאר אומות העולם.

לא עושה כלום אלא הכל מגיע מלמעלה, ואילו שבועות זה כבר אתערותא דלתתא, וזה בחי' קציר שהאדם בעצמו קוצר את השדה. ובמתן תורה בני ישראל אמרו 'נעשה ונשמע'. אמנם גם זה אינו התכלית, דלא מספיק לקצור תורה, התורה נקצרה מהקב"ה ע"י משה, שעליו אומרים 'ושני לחות אבנים הוריד בידו', ובזה קיים 'שבית שבי', אבל צריך להכניס את התורה לאיזה מקום, וע"כ בא חג הסוכות ושם נאמר "באספך את תבואתך". ומשו"ה דוקא בחג הסוכות נאמר כמה פעמים לשון שמחה, והוא זמן שמחתנו, ושמחה זו באה ומגלה על כל המועדים שקדמו לו, שהעיקר הוא למען יעבדון את ה' עם התורה הק'.

ולכן העבודה מיד במוצאי יו"ט של פסח להתחיל לספור ספירת העומר, וכמש"כ החינוך (מצוה שו) וז"ל, "נצטוינו למנות ממחרת יו"ט של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחרות" עכ"ל. והשתוקקות זו מגיעה דוקא מכח עם ישראל. וזהו שכתב הזוה"ק 'עומר התנופה' - 'תנו פה', 'תנופה' גי' 'ישראל'. ובזה איגלאי מילתא למפרע שיש סיבה לשמחה³⁹.

³⁹ רבינו (לקו"מ תורה ל, קלה) הביא, ד'וישסף' ר"ת 'שבועות סוכות פסח' עיי"ש. וצ"ב, דבתורה לעולם הוזכר "חג המצות חג השבועות חג הסוכות", ולמה שינה רבינו את הסדר. אמנם להנ"ל נראה, דע"י חג השבועות איגלאי מילתא למפרע, כדי להוכיח ולגלות שהיהודי הוא יהודי והמצרי ישרא מצרי.

מבאר עומק הסיפור מהבעש"ט באותו ע"ה שקרא במקום 'לכלותינו' 'חלות' ובמקום 'מצילנו' 'מצות'

ולפי"ז י"ל, דבפשטות ה'והיא שעמדה'
מדבר על שעבוד מלכויות. והכפרי העם
הארץ חידש לקרוא זאת גם ביחס לשאור
שבעיסה, מה שמחמיץ את האדם מבפנים,
ואפ"ה הקב"ה מצילנו מידם, דהיינו הוא
עושה מזה 'מצה', וכדאשכחן בקידושין
(כ"ט:): אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו.
והוא לא נותן שהיצה"ר הפנימי יתחדש
ויתגבר עלינו. וע"ז חייך הבעש"ט וכוונתו
להמתיק שיתחברו שני הדברים כאחד, ועם
ישראל יצאו גם משעבוד מלכויות וגם
משאור שבעיסה ודו"ק היטב.

ראשיתו של משה שנערץ בתורה הוא החידוש של 'בכל יום תמיד'

(מו) נמצא דע"י משה וכלל ישראל מתקיים
"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה
בראשית", וזהו ב' טוב, משה עם התורה הם
בחי' אחת, דהרי משה הוא עצם התורה,
(עיין ליקוטי הלכות הל' ר"ח הל' ה), והוא
מייצג כביכול את קוב"ה. ומצד שני עומדים
ישראל. והוא מחדש 'בכל יום תמיד מעשה
בראשית', ד'מעשה בראשית' הכוונה על
חודש ניסן. דזהו ביום עשות, השייך
למעשה יותר ממחשבה. ו'בכל יום תמיד' גי'
'הראשון' הרומז ל'החודש הזה לכם ראש

מה) והנה מספרים מהבעל שם טוב שישב
בליל הסדר וחייך, וכשנשאל לחיוך זה על
מה הוא? השיב ואמר, שבכל עולם
האצילות מחייכים, וזאת משום שיש כפרי
אחד 'עם הארץ' שישב בליל הסדר עם
אשתו והתחיל לקרוא את ההגדה, והגיע
לפיסקה "והיא שעמדה וכו' שלא אחד
בלבד עמד עלינו לכלותינו", והתחיל ממרר
בבכי, איזה ליל סדר יש לנו עכשיו, הכניסו
לנו 'חלות' בליל הסדר. ומיד התעורר ועודד
את עצמו והמשיך אבל "והקב"ה מצילנו
מידם" הוא עושה מזה 'מצות'.

ונראה בביאור עומק הסיפור הנ"ל, שבא
ללמדנו בינה, דהנה בברכות (יז.) אמרו,
"גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך,
ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד
מלכויות". נמצא דישנן ב' מעכבים בעבודת
ה', וכמו שביאר לן הגר"י מסלנטר ז"ל, דיש
לכל אדם יצה"ר פנימי, וזה מורה על החמץ
שבפנים, דהיינו שאור שבעיסה, הוא
שמוליד בנו את הטבעים הרעים, כגאווה
וכדו'. אמנם יש עוד יצה"ר שהוא חיצוני
מהאדם, דהיינו שעבוד מלכויות, שבא
מבחוחן מהאומות⁴⁰.

שוב צריכים לחזור ולבקש על יראת שמים. ור' ברוך
בער ז"ל אמר, דאחרי אהבת תורה זה כבר יראת שמים
אחרת. ויש לבאר באופ"א, דכדי שאדם יצליח
ברוחניות ראשית יש לגור במקום שלא יבוא לידי
נסיונות אלו. וזו שמזכירים 'חיים שיש בהם יראת
שמים', אמנם זה עצמו עדיין לא מספיק, כי גם בסביבה
טובה יכול להיות שבפנים הכל רקוב, לכן מוסיפים
לבקש שתהא 'בנו' יראת שמים. וע"ע בסיפורי מעשיות
(מעשה מזבוב ועכביש), דכשהשטן קטרג ואמר שאם
זה ירד, אין לי מה לעשות בעולם יותר, אזי שלחו לו
איזה זקן אחד, והוא היה יותר חזק מהשטן.

⁴⁰ הנה בכל יום בתפילה אומרים, "שתצילנו היום וכו'
מאדם רע ומיצר הרע ומחבר רע". אבי מורי זצ"ל
הגדיר 'חבר רע' היינו שני יצר הרע נגד יצר טוב אחד.
ו'חבר טוב' היינו ב' יצר טוב על יצר הרע אחד. והנה
בברכת החודש אומרים, "חיים שיש בהם יראת שמים
ויראת חטא, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת
שמים". וכבר הקשו, מדוע חוזרים פעמיים על יראת
שמים. ויש שביארו, דכיון שהיה באמצע עושר וכבוד,

חדשים⁴¹. והנה התורה פותחת באות ב' רבתי, ו'בית' ר"ת 'בכל יום תמיד'. והתורה מסתיימת באות ל', שעולה ס"ת 'בכל יום תמיד' 'למ"ד'. והאותיות הפנימיות של 'בכל יום תמיד' עולה 'כיום', כלומר, כמו היום כך בכל יום.

ועוד יש להוסיף, ד'תמיד' ר"ת 'תורה משה ישראל'. והאות ד' רוזמת למה שהתבאר לעיל, דפותחים את הד' דהיינו ר"ת 'דלת' 'דרכו לו תבואתה'. וכל החידוש הוא ל'מעשה בראשית' שהוא חודש ניסן. וכמו שמברכים בברכת החמה בניסן 'עושה מעשה בראשית' וכדלעיל. ו'ראשון' התבאר לעיל דעולה גי' 'טלה ניסן רגל ימין', וכשנוסיף את האות ה' הרי שיעלה 'הראשון'. ו'בראשית' רומז לב' ראשית. דצריכים לחבר ניסן עם תשרי, דהיינו מחשבה עם מעשה. ו'ניסן תשרי' גי' 'אנכי' כשנעשה מא' אל"ף. וכן עולה גי' 'תבואתה דרכו לו'.

⁴¹ וע"ע ביוצרות לשבת החודש, דמוזכר כמה וכמה פעמים השם 'הראשון'.

חלק ו

שייכות אהרן הכהן לאברהם אבינו ביחס למידותיו

מח) והשייכות של אהרן לאברהם אבינו י"ל, כדביאר לן הרוגוצובר ז"ל, דעל אהרן הכהן כתיב (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", וכידוע שאהרן היה משכין שלום בין איש לאשתו⁴³, ופשוט דדבר זה נעשה מכח התורה. והנה איתא בע"ז (ט), "תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוא העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח" עיי"ש. ואלפים שנה של תורה התחיל מ'את הנפש אשר עשו בחרן', דאברהם היה מגייר את האנשים ושרה היתה מגיירת את הנשים. ואברהם היה אז בן נ"ב שנה.

ובמדרש רבה (בראשית פל"ט ס"י יד) איתא, "אמר רבי אלעזר בן זימרא, אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה, ואת אמר ואת הנפש אשר עשו. אלא אלו הגרים שגיירו. ואם כן שגיירו למה אמר 'עשו'. אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העובד כוכבים ומגיירו כאלו בראו. ויאמר אשר עשה, למה נאמר אשר עשו. אמר רב הונא, אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים" עיי"ש. והנה אברהם היה אז בן נ"ב שנה, ועד סוף ימיו בגיל קע"ה עברו קכ"ג שנה, ובשנים אלו אברהם עסק ב'את הנפש אשר עשו בחרן', ולכן כנגד קכ"ג שנות אברהם שהיה מקרבן לתורה, זכה אהרן לקכ"ג

⁴³ וראה באבות דרבי נתן (פי"ב הל' ד) דאיתא, דשמונים אלף ילדים היו קרויים על שמו של אהרן עיי"ש.

דברי הרמב"ם בהלכות חנוכה בגדר קריאת הלל ואמירתו

מז) הנה לעיל התבאר ד'אברהם אבינו' הוא ה'אשפת', והרמב"ם בהלכות חנוכה הביא לדיני ההלל השלם, וכתב (פ"ג הל' יב) דחוזרים קכ"ג פעמים הללויה כמנין שנותיו של אהרן הכהן⁴². וסיים את הלכות חנוכה וכתב וז"ל, "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם, משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" עכ"ל. והנה הבנין אב לכל עניני השלום הוא אהרן הכהן, וכדתנן באבות (פ"א משנה יב) הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

ימיו של אהרן הכהן כנגד ימיו של אברהם שהתעסק ב'את הנפש אשר עשו בחרן'

⁴² וצ"ב מדוע הזכיר הרמב"ם כן דוקא בהלכות חנוכה ולא בהלכות סוכה, הרי בשניהם גומרים את ההלל. ואפשר לומר, משום דחנוכה הוא להדיא כנגד אהרן, דמצוה זו ניתנה לו בשכר שחלשה דעתו, כמבואר ברמב"ן בריש פרשת בהעלתך, שהביא כן בשם הפסיקתא, משא"כ סוכות זכו זכר לענני כבוד שבאו מחמת אהרן. וזהו 'ועש כן אהרן' מלשון 'בסיס', דזה יעמוד עד שיבוא מלך המשיח, והיינו דכתיב (תהלים קלב, יז) "עד ערכתי נר למשיחי", ו'משיח' ר"ת 'מדליקין שמונת ימי חנוכה'. ועוד י"ל, דהשמונה ימים בחנוכה הם חפצא אחת. משא"כ בסוכות שמונה ימים מורכבים עם שמיני עצרת.

מהצירופים של ק"ש הוא הדעת שמשנה גילה בתורה, שנאמר "אתה הראת לדעת כי הוי"ה הוא האלהים". והוי"ה בארבעת המילויים עולה גי' רל"ב. ו'אלהים' בגי' מילויים גי' תתפ"ו, ויחדיו עולה גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'. וכאן נמצא שורש האמונה לדעת ולהבין שהעיקר הוא שגם הוי"ה בכל התפשטותו, וגם אלהים בכל התפשטותו הם הכל הוי"ה אחד. [ודבר זה אמרו השבטים ליעקב אבינו (ראה פסחים נו.)], ואת זה גילה אברהם אבינו, וכך נראה משה בצורת קלסתר פניו של אברהם אבינו כשקיבל את התורה. [אמנם דבר זה בעיקר אמר משה רבינו בתורה, אבל ברוך שם כבוד וכו' אומרים בחשאי, כיון שמשנה רבינו לא אמר כן, עיין בפסחים שם]. והרמב"ן (דברים ו, ד) דייק שלא נאמר 'ה' אלהיכם', אלא 'ה' אלהינו', משום שמשנה רבינו כביכול הרים את כלל ישראל לדרגת ה'דעת' שלו, וזהו אתה הראת לדעת. וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה ד), דדורו של משה הרגישו והבינו שכל הצמצומים וההסתרים והמסכים הם רק לבושים, אבל האמת היא שה' הוא האלקים⁴⁵. וע"כ ה'הראת לדעת כי הוי"ה הוא האלהים' זה ממש 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד' דהיינו 'ד' היות וג' אלקים'.

⁴⁵ וכמו שמבארים עפי"ז מאי דכתיב (תהלים מח, י) "דימינו אלהים חסדך בקרב היכלך" דימינו אלהים' חשבנו שזה מידת הדין, אבל באמת 'חסדך בקרב היכלך', דהיינו זה חסד גמור. וזהו דכתיב 'וארא אל האבות ושמי הוי"ה לא נודעתי להם' דהיינו כמו שנודע בסוף, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה נו) שביציאת מצרים 'יצא הדעת ונפתח הדיבור' ר"ת 'הוי"ה', ונעשה השלימות הזה שנקרא 'דעת ודיבור', וכל זה הוא מחמת משה רבינו.

שנים של 'אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'. ויש עוד להוסיף, דבשניהם מצינו ענין טוב עין, באברהם כדתנן באבות (פ"ה משנה יט), ואהרן הכהן היה טוב עין, דהרי כח הברכה נתנה לו, וע"ז נאמר (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך. ואמרו חז"ל (סוטה לח:): "אל תקרי יבורך אלא יברך". וכן מה שאמרו חז"ל אמרו, מה בין 'תלמידיו של אברהם' וכו', והוי 'מתלמידיו של אהרן'. [פשוט דאנו תלמידים של משה רבינו, ומ"מ מה שמוזכר במשנה הוא ענין שניהם]⁴⁴.

שורש אברהם אבינו הוא קריאת שמע ושם שמים בסתר ובגלוי

(מט) ולמאי דנתבאר לעיל ד'אברהם' במילוי גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'. ו'אבינו' במילוי גי' 'בסתר', דהיינו כשאדם מקבל עליו 'שם שמים בסתר', הוא ממש עם אברהם אבינו במילוי. והנה אחד

⁴⁴ וע"ד המליצה י"ל, דהנה על אהרן אמרו 'אוהב שלום וכו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'. ו'אוהב את הבריות' גי' אל"ף שלשים ושמונה, ו'ומקרבן לתורה' גי' אל"ף שלשים ותשע, והוא במספר אחד יותר גדול, דהיינו עם הכולל. והביאור בזה, דכאן כתוב כיצד 'אוהב את הבריות' עושה 'ומקרבן לתורה' רק כשמכניסים אותם ל'כולל'. והנה כשנחבר את שניהם כאחד עולה גי' אלפיים שבעים ושבע, ואהרן היה אוהב שלום ורודף שלום, דהיינו פעמיים שלום, כדכתיב 'ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" דהיינו ב' שלום. ובשני אלפים היה תורה, ור"ת 'שני אלפים' עולה 'שא', ותורה קרויה כאן בלשון 'עז', וכשנחבר יחדיו 'שא עז' גי' 'בשלום'. וזהו נמי שעולה החיבור של 'אוהב את הבריות' ביחד עם 'ומקרבן לתורה'. ד'שא-ע"ז' עולה שני אלפים שבעים ושבע. והצירוף של ב' שלום מרמז על שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. ויש לרמוז ענין זה בכרכה שלאחר ק"ש שאומרים 'על זאת שבחו אהובים' ר"ת 'שא עז', והיינו ד'אהובים' ב' אוהב שהם 'אוהב שלום' ו'אוהב את הבריות' ודו"ק.

עיקר הגילוי של קבלת העול מלכות שמים הוא מאהבה ורק ע"י שמירת התורה והמצוות

נ) ובזה יש לבאר מה שנאמר (נחמיה ט, ז) גבי אברהם "אתה הוא ה' האלקים", כלשון שנאמר "אתה הראת וגו' ה' הוא האלקים", דהתבאר שהוא עיקר ועצם 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. והוסיף ואמר "אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים", והיינו דכשאומר ק"ש יש לכוין למסור את נפשו למות על קידוש ה', [כמש"כ המשנ"ב (סי' סא סק"ג)]. דאברהם קיים ועשה את ה'שמע ישראל', ומשה הביא את התורה של 'שמע ישראל', אברהם מלמטה ומשה מלמעלה. "ושמת שמו אברהם" דהיינו אברהם במילוי בתוספת האות ה' גי' 'שמע ישראל וגו'', וכדלעיל שעולה ד' הויות וג' אלהים. והנה 'מלכות שמים' גי' ג' אלהים במילוי כזה 'אלף למד הי יוד מס', אלף למד הא יוד מס, אלף למד הה יוד מס'. וכשהקב"ה מבקש מכל ישראל 'קבל על מלכות שמים' גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'. והוא עולה גי' 'ומצאת את לבבו נאמן' עה"כ, והאי 'לבבו' הוא כדכתיב 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך'.

אברהם אבינו נסתר ונמצא בחג הסוכות ובחג הפסח

נא) וכיון דהתבאר דה'אשפת' הוא אברהם אבינו במילוי, יש להוסיף ד'ירים אביון' עולה בגי' 'הוא אברהם אבינו' דהיינו 'הוא' זה נסתר, דאברהם אבינו עם ה'נסתר' כדלעיל הוא גי' 'אשפת'. ונאמר "להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו". ד'להושיבי' היינו בחג הסוכות ששם נאמר "בסוכות

תשבו", ואברהם נקרא נדיב, דכתיב "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב" ודרשו בחגיגה (ג.) בתו של א"א שנקרא נדיב עיי"ש. ובזה נמצאנו למדין, דישנו היקש של 'מאשפות ירים אביון' ל'הושיבי עם נדיבים' דהיינו שמביאים את הפסח שהוא כנגד אברהם לחג הסוכות. ומסיימים שם "אם הבנים שמחה", ו'אם הבנים' גי' 'פסח', וכבר מגיע לה 'שמחה', וכדלעיל דחיוב השמחה של פסח לא נאמר בעצמו, אלא נלמד ומתבאר בחג הסוכות⁴⁶.

אברהם אבינו עומד בצד ימין וכל צד זה מורה על החסד הגדול שהשפיע לעולם וזה נעשה ע"י התורה

נג) והנה אברהם עומד בצד ימין, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה עד, עו), וכדכתיב (תהלים קי, א) "שב לימיני" דמיירי על אברהם כמבואר שם ברש"י. ומהימין הזה התחילו אלפיים שנות תורה, ועליו נאמר "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ו'בחרן' ר"ת 'ראש חדש ניסן'. והביאור בזה, כי אע"פ שכתב רבינו (לקו"מ תורה יד), דמכת זיווגי האותיות שלומדים תורה בחדרי חדרים זה עושה גרים ובעלי תשובה, מ"מ אברהם עשה זאת 'למעשה, וענין זה התגלה בחודש ניסן, שהעיקר הוא לעשות המעשה, ולא רק המחשבה בלבד וכדלעיל. וזה עומק מה

⁴⁶ ובמקו"א בארנו במה שנאמר (תהלים עב, א) "לשלמה אלהים משפטיך למלך תן", דהמשפט הוא בר"ה בחודש תשרי, ור"ה למלכים הוא בחודש ניסן, וזהו שאמר 'משפטיך למלך תן' ר"ת 'תשרי ניסן'. וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה טו), דצריך לתפוס את המשפט, ומי שרוצה לטעום טעם אור הגנוז וכו' שישפוט את עצמו כו', אם יש דין למטה אין דין למעלה. והיינו 'דין למטה' גי' 'נחמן', 'אין דין למעלה' ר"ת 'אדל', הבת הראשונה של רבינו.

הימין, דהתורה מ'חכמה' נפקת. [וה"ה גבי אברהם, שנאמר בו "הלך ונסוע הנגבה", ו'נגבה' ס"ת של ד' מלויי הוי"ה 'עב סג מה בן', דאברהם עומד בצד ימין, והנה הקו של הימין הוא 'חחן' ר"ת 'חכמה חסד נצח, ואברהם מייצג את כל המידות הללו, חכמה י"ל כדביארנו במקו"א בארוכה, דבברכת אשר יצר נאמר 'אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים' גי' אלף תשע מאות ארבעים ושמונה, שהיא שנת לידתו של אברהם אבינו. והטור (או"ח סי' ו) כתב, ד'חלולים חלולים' גי' 'רמ"ח' אברים, שעולה גי' 'אברהם', ושם נאמר אשר יצר את האדם דהיינו אברהם ב'חכמה'. וחסד כידוע 'חסד לאברהם'⁴⁸. ובך חותמין באברהם, דהגאולה תהיה מכח האהבה והחסד של אברהם, וכמו שאומרים בתפילה "ומביא גואל לבני בניהם וכו'", וכי היכי דיד ימין שייך לחסד דאברהם, כן הוא בבחי' הרגלין דצד ימין שהוא מידת 'נצח' דשייך לאברהם. והנה 'נצח' גי' 'פסח'.

מוכיח דהארת פסח היא מתחילת חודש ניסן

נה) והארת פסח היא מתחילת חודש ניסן, דהנה בריש ר"ה תנן, ניסן ר"ה למלכים ולרגלים. ובגמ' (ד. פריך, אמאי תנן בא' בניסן והא בט"ו בניסן הוי. ומשני, רגל שבו ר"ה לרגלים. והקשה הבני יששכר (חודש ניסן מאמר א), דסו"ס מדוע ליחס לר"ח

שהתבאר לעיל דמכח 'לושי ועשי עוגות' זכו ישראל לפסח, דהיינו העשייה של אברהם הולידה עשייה אצל כלל ישראל, וכמש"כ "ויעשו בני ישראל את הפסח". וזה מלבד כח האמונה שנטע אברהם, שנאמר "זכרתי לך חסד נעוריך וכו' לכתך אחרי במדבר", ו'במדבר' גי' 'אברהם'. והוא התנסה ב'לך לך' שהולידה בישראל 'לכתך אחרי'. והנה נאמר (דברים לג, ב) "מימינו אש דת למו", והיינו מכח אברהם שנקרא ימין, הגיע "אש דת למו" גי' 'אשפת' כדלעיל. והנה הצירוף של זה הוא 'אש פת' ו'פת' גי' 'תלמוד', ועולה 'אש תלמוד', והביאור דיש רח"ל אש של הקליפה הנוראה שמספר שמה גי' 'תפ', וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה פג). ומאידך יש את ה'אש תלמוד' בחי' צורבא מרבנן דקא רתח אורייתא הוא דקא מרתחא ביה (תענית ד.), ות"ח כל גופם אש (חגיגה כז.), והברית אש של אברהם היא ה'אש דת למו', דהיינו אש התלמוד שעומד כנגד האש של הקליפה, ומכח התורה אפשר לצאת מהאשפה הכי נמוכה, ולהיות 'להושיבי עם נדיבים' עד 'אם הבנים שמחה', והוא 'לא בהית לאסתכולי' אלא אדרבה יש לו שמחה.

(נד) וכיון דבעיקר ה'מימינו אש דת למו' הוא ע"י התורה, ודבר זה בפועל היה אצל משה, שהוריד לנו את התורה⁴⁷, הרי שזה בכל קן

⁴⁷ והנה 'מימינו' גי' 'יוסף' והוא רומז לקשר של יוסף עם אברהם וכתבאר לעיל, לשניהם נוסף ה' על שמם, אברהם ויהוסף, ושניהם יצאו ה'חוצה', ושניהם היו שומרי עינים, אצל אברהם נאמר "עתה ידעתי" כדלעיל. ושניהם נקראו 'אדם' על אברהם נאמר (יהושע יד, טו) "אדם הגדול בענקים", ועל יוסף נאמר (תהלים עת, ס) "אוהל שיכון באדם". וי"ל דאף מכח יוסף יש 'אש דת למו', דהיינו מכח שמירת הברית.

אמנם רבינו אמר לר' נתן, דתורה יותר גבוה מברית, דזה בתפארת וזה ביסוד. ודודי ר' העשיל פרנקל זצ"ל אמר, ד'פסח' גי' 'נחמן', אבל הכח להתקרב אליו זה ר' נתן, ו'נתן' גי' 'קרבן פסח'.

⁴⁸ וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה ל), "ועל כן אברהם היה איש החסד, והיה משתדל תמיד לעשות חסד, כדי להעלות מדת המלכות מהם" עיי"ש.

המתהלל השכל וידוע אותי", ומכל שלשת אלו יש לו להקטין עצמו. וזהו שנקרא שמו "משה" - מה-ש', יש בו בחינת ענווה בשלשה דברים אלו. וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה ד).

דברי רבינו דמשה הוא בחי' החכמה מאין תמצא

נח) וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה ד) וז"ל, "וזה פירוש (משלי טז, יד) חמת מלך מלאכי מות, כי חמתו של הקב"ה בשביל המלכות שהשפיל על ידי עוונותיו, ואיש חכם יכפרנה, היינו בחי' ת"ח, בחי' משה, הוא יכפר לו. כמו שכתוב (מכה ז, ח) ועובר על פשע לשארית, למי שמישים עצמו כשיריים (ר"ה יז:). נמצא כשבא לפני ת"ח ומוציא כל צרופיו לפני הת"ח. והת"ח הוא בחי' משה שמישים עצמו כשיריים, כ"ש (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד, ועל ידי זה נקרא איש חכם, כ"ש (איוב כח, יב) והחכמה מאין תמצא (עיין סוטה כא:). ובזה יש כח לת"ח לכפר, כמו שנאמר ואיש חכם יכפרנה וכו"ל. והביאור בדבריו, ד'איש חכם יכפרנה' ס"ת 'משה'. ו'מלאכי גי' 'מאין'. ו'מות' עולה גי' 'משה' עם המילוי כדלעיל, והיינו דכתיב 'מלאכי מות' כשתוציא את ה'מאין' מה'מות', יעלה 'משה' וזהו 'ואיש חכם יכפרנה' ס"ת משה. וכשמוסיפים את

ניסן ולא לפסח. וכתב ליישב, דע"כ צ"ל דהאורות של פסח מתחילים מתחילת ר"ח ניסן. תדע, דבהגדה של פסח נאמר "יכול מראש חודש" וצ"ב, דמאי הו"א שמראש חדש יוכל לצאת ידי חובה. אלא ע"כ דכבר בתחילת החודש יש הארת פסח, וע"כ נאמר בסתם "ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה", אלא דמסיים ת"ל "ביום ההוא וגו' לא אמרתי לך אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

נו) והנה 'שמצה ומרור מונחים לפניך' ר"ת 'שלום' ורבינו (לקו"מ תורה נו) כתב, דמצה זה שלום. עוד כתב (לקו"מ תורה כז), דמרור זה שלום, כדכתיב "הנה לשלום מר לי מר". והוסיף וכתב (לקו"מ תורה יד), דכל הרפואה באה ע"י שלום. והזוה"ק קורא למצה 'מיכלא דמהימנותא' וגם 'מיכלא דאסוותא'. ורבינו כתב שם, דדרך הרפואה להתלבש במרירות.

נו) ועפ"י הנ"ל י"ל, דע"כ הלל היה כורך 'מצה עם מרור', דהנה הלל היה עניו, והוא אמר (סוכה נג). 'אם אני כאן הכל כאן', והביאור בזה, דאם 'אני' שזה הענוה כאן ממילא גם השכינה כאן, ואזי הכל כאן. והנה אע"פ שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור עשיר חכם ועניו, וכולן נלמדו ממשה (נדריים לח.), מ"מ ביאר הגר"ח מבריסק ז"ל, דעיקר השראת התורה היא על העניו בבחי' "ונחנו מה". ומשה בעצמו הוא מה, אלא שצריך לדעת מה ממה, דהיינו ממה להיות עניו. וע"כ דיש להזהר בג' ענינים 'חכם עשיר וגיבור', וכמו שנאמר (ירמיה ט, כב) "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגיבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל

ה'מלאכי' על משה, זה מציל ממות, והיינו דכתיב "צדקה תציל ממות"⁴⁹.

את עצמו⁵¹. והנה ר"ת של הנקודות 'פתח, סגול, חיריק' עולה 'פסח'⁵².

והנה לעיל התבאר דמשה עניו מכל האדם בכל הענינים, וראה זה פלא, 'חכם גיבור עשיר עניו' ס"ת 'מרור'. ורבינו ביאר דמשה הוא בחי' 'מאין', ו'משה' עם 'מאין' גי' 'מרור'.
כל צד ימין הוא ר"ת 'חח"ן' ונקודת החיריק שהיא החיות אפילו במקום הריק
(נט) והנה בפסח הכל בצד ימין, שהרי הוא כנגד אברהם שמידתו מידת החסד, שהיא בצד ימין, והספירות העומדות בקו הימין הם, במוחין זה חכמה. בחג"ת זה חסד. ובנהי"ם זה נצח. נמצא חכמה חסד נצח ר"ת 'חח"ן'. ולכל ספירה יש שם, לחכמה שם 'יה', שנאמר 'ויאמרו לא יראה י"ה ולא יבין אלקי יעקב', ו"כולם בחכמה עשית", ו"בי"ה הוי"ה צור עולמים". ולחסד שם אל. ולנצח שם הוי"ה צבאות. והנקודות של ספירות אלו, לחכמה פתח. לחסד סגול. לנצח חיריק⁵⁰. ו'חיריק' היינו למצוא 'חיות בריק', דהיינו למצוא נקודה טובה, כדרכו הטהורה של רבינו, וזה נעשה ע"י ה'שיחה' בינו לבין קונו. נמצא דהנקודה של הנצח היא למצוא חיות (ח"ית מלשון חיות עי' תו' א') 'חיריק' (אפי' ריקנים שבך), דאפילו בנקודה התחתונה יכול להתרומם ולהחיות

והנה ר"ת של הנקודות קו הימין זה 'פסח'. והנקודה האחרונה שלו שהיא 'נצח' עולה גם גי' 'פסח'. והכל שואף להגיע ל'נצח' שנקודתו היא חיריק, והעומק שבו למצוא חיות בריק וכדלעיל. והחידוש בזה, דאע"פ ש'חיריק' עולה גם גי' 'חשך', מ"מ על האדם מוטל החיוב למצוא חיות בריק, ומעט מן האור דוחה הרבה מן החשך. ו'מעט מן האור' גי' 'אזמרה לאלהי בעודי'. ועומק זה יכול למצוא רק נקודת ה'נצח'. ומעתה כשנחבר יחדיו את כל קו הימין, דהיינו את הספירות, והשמות והנקודות, שהם 'חכמה חסד נצח', ו'יה אל הוי"ה צבאות', ו'פתח סגול חיריק' עולה גי' 'אש דת למו' כשנעשה את הא' לאל"ף עה"כ. וזהו תוכן הפסוק "מימינו" מכל קו הימין, יוצא "אש דת למו", שזה אברהם אבינו במילוי שכולו צד ימין, וכנתבאר לעיל.

מבאר דע"כ אהרן הכהן נכנס בזכות אברהם לבית ק"ק

(סא) והנה התבאר לעיל, דאהרן הכהן מצטרף לאברהם אבינו, וכתיב 'בזאת יבא אהרן אל הקדש' ס"ת 'אשפת' גי' 'אש דת למו' וכדלעיל. ועה"פ "בזאת יבא אהרן" כתב רש"י, "ואף זו לא בכל עת כי אם ביוה"כ, כמו שמפורש בסוף הפרשה". ושם

⁴⁹ והביאור בזה, עפ"י מש"כ רבינו (לקו"מ תורה כא), ד'צדקה תציל ממות' ר"ת 'מצת' עיי"ש. וזה מה שמצה בחי' שלום בחי' 'והיה מעשה הצדקה שלום' ר"ת 'משהו' כמבואר בדברי רבינו (לקו"מ תורה נו) עיי"ש.
⁵⁰ והנה לעיל התבאר מספר היצירה, דצר ה' בשיחה, ו'השיחה' גי' 'שכ"ח' גי' 'חיריק', וזה רגל ימין דהיינו נצח בחיריק.

⁵¹ נמצא שיש כאן גי' ענינים, ספירות, שמות, נקודות. ר"ת גי' 'בזאת' דיתבאר להלן דרומז לאהרן.
⁵² ובפסח נידונין על התבואה, ור"ת אלו יוצאים גם ממה שכתוב 'פותח את ידך', דהנה ידוע שהר"ת הם 'פא"י' וס"ת 'חתך' ובא"ת ב"ש 'חתך' עולה 'סא"ל', ו'סא"ל' גי' 'פא"י', ו'פא"י' סא"ל חתך' ר"ת 'פסח'.

נאמר "והיתה לכם לחקת עולם בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו'". וזהו היום היחיד שאהרן הכהן יכול להכנס לפני ולפנים לקודש הקדשים. והנה בדעת זקנים (פר' לך לך) כתב, דאברהם נימול ביוה"כ (וכן מבואר בפרקי דר"א פכ"ט), ובכל שנה ושנה הקב"ה רואה דם בריתו של אברהם אבינו ומכפר לעוונותיהם של ישראל עיי"ש. ועומק הביאור בזה, דאין הכוונה שאברהם רק מל ביוה"כ, אלא אברהם עשה את יוה"כ, ואהרן הכהן ממשיך את העשייה של אברהם. והיינו דכתיב 'בזאת יבא אהרן' בבחי' 'ואני זאת בריתי וגו''. וכתיב "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני הוי"ה" ס"ת **מילה**⁵³.

⁵³ בב"י (יו"ד סי' רסה) כתב בשם האבודרהם, דנוהגין לכפול כשעושים ברית את המילים 'ואומר לך בדמיך חיי'. וביאר שם, דע"י כן יזכה לעוה"ז ועוה"ב. וקשה, מאי בעי למימר, והא כתיב בפסוק להדיא פעמיים בדמיך חיי. ובפשיטות צ"ל בכונתו, דהפסוק מיירי על דם פסח ודם מילה, ואילו כאן הכוונה שביחס לדם מילה יש לכפול פעמיים. וזה רומז על המילה ועל הפריעה. והנה כתיב "וכל ערל לא יאכל בו" גי' 'אברהם יצחק' גי' 'מילה ופריעה'. כלומר, דכדי לאכול פסח צריכים להיות נימולים לגמרי, הן פריעה והן מילה, ובזה מתקיים 'וכל ערל לא יאכל בו', והא בהא מיתלא תלי דם הפסח ודם המילה. וזהו שרמז בעל הטורים (שמות יב, כב) "מן הדם אשר בסף", 'מן הדם' גי' 'דמי מילה'. וקשה, הא התם מיירי על קרבן פסח ומה שיין דם מילה. אלא ע"כ כהנ"ל, דדם פסח ומילה מישך שייכי הדדי.

חלק ז

מצות מילה שהתחדשה אצל אברהם וגילוי ענין זה בקיום ועשיית כל המצוות

מבאר דברי המדרש תנחומא דקטן נימול לשמונה ימים ונלמד מאברהם ויצחק

לדרגא של בינה. עוד מצינו כי עבודת הכה"ג היא בשמונה בגדים, אמנם לא כל העבודות שביה"כ היו בשמונה בגדים, אלא חלקם היה רק בד' בגדי לבן, וכתב באוה"ח הק' (שמות כח, ב), דד' בגדי לבן הם כנגד ד' אותיות הוי"ה, וד' בגדי זהב הם כנגד ד' אותיות אדני'. ומקור הדברים מתיקוני הזוהר (הקדמה ג:). ומה מדוייק שכל ענין בגדי אהרן הכהן נמצאים בפרשת תצוה שהיא הפרשה השמינית שבחומש שמות⁵⁴. ללמדנו שאע"פ שזה לא יום השמיני בפועל, אבל במהות זה 'שמיני'. וה"ה ביחס לבריתו של אברהם אבינו, הן אמת שאברהם לא מל ביום השמיני, אבל הוא מל ביה"כ שזה בחי' 'שמיני'.

ועפי"ז א"ש דברי המדרש הנ"ל, דבחי' שמונה רומז למעלה מן הטבע והשכל, אלא

⁵⁴ וכידוע שבפרשת תצוה לא הוזכר שמו של משה רבינו, ולהנ"ל נראה לבאר, דהנה משה הלביש את אהרן ונתן לו את הכהונה גדולה, וכתב האוה"ח הק' (שמות כח, א) עה"פ "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך", ש'אין לך קרבן גדול מזה, משום שזה עונש למשה על מה שסירב בהר חורב, וא"ל הקב"ה אתה היית אמור להיות כהן ואחיך לוי, ומעתה ההיפך יהיה עיי"ש. ואפ"ה משה רבינו עשה זאת בשמחה, וזה הקרבן הגדול שמשה רבינו יכול להקריב. וכן הוא בפרשת אחרי מות "דבר אל אהרן אחיך", דהתורה חוזרת לפרט שהיה אחיו, והלא מילתא דפשיטא היא. אלא ע"כ צ"ל, דמעשיו של משה רבינו היה נראה כאילו זה לא אחיו, כי עשה כן בכזה זריזות ואהבה, וע"כ היה צריך הקב"ה כביכול להזכיר לו שמדובר באחיו.

סב) מצינו במדרש תנחומא (פר' תצוה סי' א) דאיתא, "למדנו רבינו קטן לכמה נמול. כך שנו רבותינו, קטן נמול לשמונה, מה טעם כשם שנמול יצחק אבינו. אמר רשב"י, בא וראה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו והוא מל אותו. וכל כך למה, א"ר נחמן בר שמואל, כדי לעשות רצון בוראו, הוא רואה בנו שופך דם ממילתו ומקבל עליו בשמחה, א"ר חנינא ולא עוד אלא שהוא מוציא הוצאות ועושה אותו היום של שמחה מה שלא נצטוו וכו'" עיי"ש. ודברי המדרש צ"ב טובא, דמאי שאל ומאי משני, הא כו"ע ידעי דקטן נימול לשמונה, ופסוקים מפורשים הם. ועוד יש לעיין, מה השייכות של שאלה זו לפרשת 'תצוה'. ונבפשוטות דהלשון ציווי שייך גם במילה שנאמר כאשר ציוה ה']. והוא נראה כמדרש פליאה ממש.

סג) ונראה לבאר, דהנה פרשת תצוה עוסקת בבגדי כהונה ובגדי אהרן הכהן, והנה הכה"ג עובד ביה"כ, יום שכולו מסמל את ה'שמונה', כמו שכתוב בספרים הק', דלא אוכלים ולא שותים משום דזה בחי' 'עולם הבא' שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פו"ר, ועם ישראל ביום זה דומין למלאכי השרת. וכעיי"ז מבואר בטור (או"ח סי' תרו), דעומדים כל היום כמו מלאכים. ומוכח דיה"כ הוא בבחי' עולם השמיני, עולים

שאלות, אלא לעשות את ציווי ה' בלבד⁵⁶. וזהו עומק דברי הדעת זקנים דלעיל, דאברהם מל ביוה"כ, דהיינו שהוא מל בבחי' מסויימת ביום השמיני.

ובזה מיושב שפיר, דהיה מקום לתמוה, דכיון דמעלת המילה היא בהיותה ביום השמיני, א"כ אברהם אבינו שהוא ראש לנימולים (לשון רבינו לקו"מ תורה לא), הכיצד קיים דין זה של שמיני. ולהנ"ל י"ל, דאף ביחס לאברהם אבינו מציינו שקיים ענין המילה שבשמיני.

הקב"ה מל את אברהם אבינו וסייע לו בכך וזהו כורת הברית

(סו) והנה מציינו במדרש רבה (בראשית פמ"ט ט"ו ב) דאיתא, "אל הקב"ה לאברהם דיו לעבד שיהא כרבו, אמר לפניו ומי ימול אותי, אמר אתה בעצמך, מיד נטל אברהם סכין והיה אוחז בערלתו ובא לחתוך, והיה מתירא שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו, והיה אברהם חותך, שנאמר אתה ה' האלהים אשר בחרת באברם וגו', וכרות לו הברית אין כתיב כאן, אלא וכרות עמו, מלמד שהיה הקב"ה אוחז בו" עיי"ש. ומבואר מדבריהם דהקב"ה מל אותו. וע"כ טופס הברכה היא 'כורת הברית'.

מילתו של אברהם היתה קיום המצוה ודברי רבינו דהמוהל נותן הבנה לנימול בלימוד התורה

⁵⁶ וכן שאר האבות לא חיו בעוה"ז, יצחק חי בגרר, דהיינו אגב גררא היה פה. על יעקב נאמר 'ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית', וסוכה בחי' בינה, וזהו נמי 'ויבן' מלשון בינה. ובמקו"א ביארנו דהנה כתיב "בראשית ברא אלהים את השמים", ו"את השמים" גי' 'האבות הן הן המרכבה', ואת הארץ' זו המלכות דהיינו דוד המלך.

כולו בחי' מסירות נפש, וזה מציינו אצל יצחק שנימול לשמונה, שהיה כאן מסירות נפש, והעקידה היתה בירור ע"ז לאחר קטרוג של ישמעאל. ועומק כוונת המדרש אינה לשאול 'האם' צריך למול לשמונה, אלא על המהות של השמונה ודו"ק היטב.

מבאר דאף ביחס לאברהם אבינו שייך שנימול לשמיני

(סד) והביאור בזה, דהנה אמרינן במנחות (מג:): עה"פ (תהילים יב, א) למנצח על השמינית מזמור לדוד, דזו מצות מילה שניתנה בשמיני עיי"ש. ובמהרש"א שם כתב, דמה שקרא למילה שמינית, משום שהיא המצוה השמינית שניתנה לאברהם אבינו, דז' מצות נתנו כבר לבני נח עיי"ש. וביאור הדברים, דהנה אע"פ דז' מצוות בני נח נצטוו מפי הקב"ה כמבואר בסנהדרין (נו:), מ"מ ביסודם הם מצוות שכליות וכל אדם יכול להבין אותם⁵⁵, אמנם תרי"ג מצות שניתנו לעם ישראל אינן שכליות אלא ציוויים שהקב"ה ציוה, ומצות מילה מורה על שינוי זה. וזהו העומק דמצוה זו היא ה'שמינית', דהיינו זו המצוה שהיא המעבר מציווי של 'בני נח' לציווי 'ישראל'.

(סה) נמצא דאברהם אבינו התחיל משהו אחר לגמרי, בבחי' 'זאת התורה אדם', התורה הזאת יצרה אדם חדש, שהוא למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן, והנה 'למעלה מהזמן' גי' 'אברהם אבינו'. וכן 'למעלה' עולה מנין שנות חייו של אברהם. דאברהם היה חי למעלה, מ'על למה' בלא

⁵⁵ כמש"כ רבינו ניסים גאון בהקדמתו על הש"ס, וע"ע בשיטמ"ק בב"ק (פז.).

מיהר, רץ, בא לו וכו', דזכו לכך משורש 'וישכם אברהם בבוקר', דביום זה מל אברהם אבינו את עצמו, והוא בעל הזריזות הגדולה.

ומצוה זו העלתה את אברהם לדרגה מעל המלאכים, דהנה בתחילה נאמר "וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו", דהיינו שהם היו יותר גבוהים. ואח"כ נאמר "וירא וירץ לקראתם", פירוש, דהנה המלאכים נקראים שרפים דולקים לוהבים, וזריזות זה אש בוערת, וכתוב "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב", וכמש"כ המסילת ישרים (שער זריזות פ"ו), דהמלאכים זריזין מצד טבעם עיי"ש. ואפ"ה על אברהם כתיב וירץ לקראתם, דהיינו שהוא כבר שוה להם. ובסוף נאמר "והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו", לאחר כל זה הוא כבר עומד עליהם. והנה 'והוא עומד עליהם' ס"ת 'אדם'. נמצא דאברהם היה יותר גבוה מהמלאך⁵⁸.

וכעיי"ז אשכחן גבי אהרן הכהן, דהנה בתוס' במנחות (קט: ד"ה נזדמן) הביאו מהירושלמי שהקשה, כיצד נכנס הכהן הגדול לבית ק"ק, והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד, ואפי' מלאכים דכתיב בהם ודמות פניהם פני אדם. ומשני, דשמא שכינה היתה. ובמדרש רבה (ויקרא פכ"א סי' יב) יישב, דבשעה שנכנס היו פניו כלפידים עיי"ש. וקשה, דהרי מלאך שהוא לפיד אסור להכנס לשם, וא"כ מדוע מותר

והנה מילת אברהם אבינו שונה משאר כל המילות כולם, אצל אדם הראשון הוא נולד מהול ואפ"ה קלקל. אצל נח הוא רק לא קלקל, אבל אצל אברהם מל ותיקן. נמצא דהשתלשות המילה היתה, דאצל אדם הראשון נגרם קלקול, ואצל נח הכל היה מעשה ה' ולא הוסיף ולא קלקל, אלא שמר על ה'יש', וזהו בחי' אות הקשת שנראתה בימיו, להודעי שלא יהיה חורבן לעולם, אבל גם לא נגרם ע"י מעשיו שום תיקון מסויים לעולם. ואברהם הוא הממוצע בין נח ליצחק, דביחס ליצחק כבר אברהם מל אותו בעצמו, ואצל אברהם הוא נימול ע"י הקב"ה וע"י עצמו. ולא רק שלא גרע אלא תיקן ומל.

ורבינו (ספר המידות ערך מוהל אות ג) כתב, "המוהל נותן הבנה לנימול בלימוד התורה" עכ"ל. מי שנולד מהול לא זוכה לדרגת הבנה בלימוד שכזה⁵⁷. והתבאר לעיל ד'אברהם' במילוי גי' 'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד', והיינו דזה מורה על תורה וחכמה שאינן עפ"י טבע. ואת התורה והחכמה הזאת אברהם גילה בזכות ומכתו של המוהל. [ובזה נראה לבאר העומק באמירת 'שמע ישראל' בשעת המילה. דכיון דנכנס בכריתו של אברהם אבינו, אשר חידש את יחוד הקב"ה בעולם, ע"כ אומרים זאת].

ענין הזריזות של הכהנים ובפרט של הכהן הגדול מזכותו של אברהם אבינו

סח) ועפ"י הנ"ל י"ל, דלהכי אשכחן דכהנים זריזים הם, ובעבודה של יוה"כ מצינו כמה לשונות ופעלים של זריזות כגון, שש, דן,

⁵⁸ ולכן בשלישי למילה של אברהם, הוא מסתכל על מלאכים כמו ערבים, הוא הגיע לכזה קדושה וטהרה, עד שהוא רואה במלאכים שהם מעורבים, עדיין יש בהם אבק, ולכן הם צריכים לרחוץ את רגליהם.

⁵⁷ לצאת מערלה לברית זה אחרת מנולד מהול.

לכהן גדול להכנס לשם. וע"כ כדלעיל, דאדם שהגיע למלאך יותר גבוה ממלאך.

מוכיח דלעשות מצוה בזריזות היא לא רק המהירות אלא מעלה גדולה בגוף המצוה

ע) והנה ההבדל בין לעשות מצוה בזריזות לשלא בזריזות, אינה רק הפסד הזמן, אלא זה שוני גדול בקיום המצוה, והראיה לכך מהשכר שמצינו שקיבלו על ההתעסקות בזריזות, דהנה כתיב (בראשית ט, כג) "ויקח שם ויפת את השמלה", וברש"י שם כתב, מלמד על שם שנתאמן במצוה תחילה, לכן כתוב ויקח אע"פ ששניהם לקחו. דהיינו שם הוא הראשון שהתעורר והניצוץ נדלק. ואילו יפת בא איתו מפני שלא מתאים שאבא יהיה במצב כזה. נמצא דיפת עשה כמו גוי מצד הלכות 'דרך ארץ', ושם כמו יהודי. שם עשה את זה עם זריזות, עם אש וריצה. ואילו יפת עשה את זה בגלל שזה יפה, וזה מעשה 'אנושי'. ומהתשלום והשכר על פעולתם נלמד עד כמה הם התאמצו, דשם קיבל ציצית, ויפת קיבל תכריכים. דהיינו שם שעשה את המצוה בחיות, קיבל שכר בחיי חיותו, ואילו יפת שעשה את זה בלי חיות כ'מת', קיבל שכר רק לאחר מיתה⁵⁹. וגם קיבל שכר של כבוד ככל הגויים, שעושים ע"מ לקבל כבוד וכדו'. וחם שלא רק שלא כיסה אלא ראה וגילה, עליו נאמר (ישעיה כ, ד) 'חשופי שת', אין להם בושות, אין להם חיות, הם לא נחשבים לבריא. [וביותר שהוא גם סירס אותו, כדי שלא יגיע עוד יורש. ועונשו היה מידה כנגד מידה, עבד עבדים יהיה לאחיו, וכל מה

⁵⁹ ואנחנו מלבישים גם למת ציצית, לומר ולהודיע שמת שלנו הוא יותר חי מחי שלהם.

שקנה עבד קנה רבו. וכמו"כ לעבדים אין חייס בחי' איבוד הבנים ודו"ק].

כל עניני הריצה שעשה אברהם עולים לקריאת שמע ולמסירות נפשו של אברהם

עא) כל הריצה של אברהם בשעה שהוא סובל וכואב מחמת המילה, וסוד המילה הוא 'חסד אתגלי בפומא דאמה', והיינו דגילתה שהוא פשוט לא יכול לחיות בלי זה, וההגדרה דזה לא 'אדם שעושה חסד', אלא 'חסד שהיה אדם'. וכלשון רבי נחוניה בן הקנה בספר הבהיר (אות קצא) וז"ל, "כך אמרה מידת החסד, כל ימי היות אברהם בעולם לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי וישמור משמרת, כי אני זאת מלאכתי, שאני מזכה את העולם ואפילו נתחייבו אני מזכה אותם וכו'. וכל זה עשה אברהם, דכתיב ויטע אשל בכאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם וכו'" עכ"ל. דהיינו התגלמות של מידה החסד נמצאת באברהם.

עב) והנה גבי אברהם כתיב, "וירא וירץ לקראתם וגו"⁶⁰, וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי"ג⁶¹ וגו', ואל הבקר רץ אברהם וגו', ויתן אל הנער וימהר לעשותו", והנה ד' לשונות אלו 'וירץ וימהר רץ וימהר' – גי' 'שמע ישראל הויה אלהינו הויה אחד' וכדלעיל. ומשו"ה הפסוק חוזר כמה פעמים

⁶⁰ והנה 'וירץ לקראתם מפתח האוהל' עולה ר"ת של הפסוק 'וספרתם לכם ממחרת השבת'. והוא השייכות של קצירת העומר וברית מילה, וכנתבאר לעיל (אות כה).

⁶¹ ומבואר דלא מספיק בזה שאדם בעצמו בוער, אלא הוא צריך שהכל מסביבו יבער, ויהיה בחי' של טופח ע"מ להטפיה אחרים, ולכן אברהם הצליח להבעיר גם את שרה.

על השם 'אברהם' אע"פ שפשוט שמדברים עליו, משום דהתבאר לעיל ד'אברהם' עולה גי' 'שמע ישראל וגו'' ודו"ק. וע"ז יש להמליץ את הפסוק (תהלים יט, ו) "והוא כחתן יוצא מחופתו", כשהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה, אז אברהם "ישיש כגיבור לרוץ אורח"⁶², רץ לחפש אורחים. וכח זה הגיע מה'אחד' של הקב"ה, דמה הוא רחום, ומה הוא גומל חסדים, אף אברהם היה כך, להיות אחד עם הקב"ה. ובפרט לדברי רבינו, דזוכים למעלות נשגבות מחמת קדושת המוהל. ואחד מהצירופים של 'אברהם' 'בר מ'ה ה'וא א'ף', דהיינו הוא ה'בר הכי' על הדבר הזה.

⁶² וזהו לרוץ אורח' אור ח', דהיינו בחי' בינה, עלמא דאתי, מקום שאין לגויים בו, והוא העליה, בחי' ואד יעלה.

חלק ח

זכות אהרן הכהן בכניסתו לק"ק מחמת אברהם וחיבור תורה ותפילה

'בזאת'. וגם זה לא יבוא בכל עת אלא רק ביוה"כ.

רומז דבר זה בפסוק **אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי**

(עה) ונראה לרמוז כן במאי דכתיב (שיר השירים א, יד) "אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי", דהנה עשרת הדברים הנ"ל הם 'תרומה, מעשרות, קרבנות, תורה, מילה, שבת, ירושלים, שבטים, יהודה, ישראל' גי' חמשת אלפים שנ"א, ועולה גי' 'אשכל הכפר' כשנעשה את האות ה' לחמשת אלפים. והיינו דה'כופר' והכפרה של עם ישראל הוא ע"י 'האשכל'. וזה נעשה ע"י 'דודי לי בכרמי' גי' 'אהרן הכהן'. וכן דרשו חז"ל (מדרש רבה שיר השירים שם) 'אשכל' דהוא האיש שהכל בו הלא הוא הכהן. ו'עין גדי' גי' 'טוב עין', וזה מיירי על אהרן הכהן שהוא מברך את ישראל, ודרשינן עלה (סוטה לח:): "טוב עין הוא יבורך" אל תיקרי יבורך אלא יברך דזה אהרן הכהן. ובזה הוא שייך לאברהם וכנתבאר לעיל, דהוי מתלמידיו של אברהם אבינו והאחד מהם הוא עין טובה.

מבאר דבזכות ב' יודי"ן יבוא אהרן הכהן לקדש הקדשים

(עו) אמנם הזוה"ק כתב, דצריך לבוא גם עם השם י' בעצמו, וממילא יש להוסיף למספר

דברי המדרש שבזאת יבוא אהרן אל הקודש בעשרה דברים שנאמרו בהם לשון 'זאת'

(עג) המדרש רבה (ויקרא פכ"א סי' ו) עה"פ בזאת יבא אהרן, מונה י' דברים שנאמר בהם 'זאת', דאיתא התם, 'ר' יודן פתר קריא ככהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו, בזכות התורה (דברים ד, מד) וזאת התורה. בזכות מילה (בראשית יז, י) זאת בריתי. בזכות שבת (ישעיהו נו, ב) אשרי אנוש יעשה זאת. בזכות ירושלים (יחזקאל ה, ה) זאת ירושלים. בזכות שבטים (בראשית מט, כח) וזאת אשר דבר להם אביהם. בזכות יהודה (דברים לג, ז) וזאת ליהודה. בזכות ישראל (שיר השירים ז, ח) זאת קומתך. בזכות תרומה (שמות כה, ג) וזאת התרומה. בזכות המעשרות (מלאכי ג, י) ובחנוני נא. בזאת בזכות קרבנות בזאת יבא אהרן" עיי"ש.

(עד) והנה בזוה"ק (פרשת אחרי מות דף נח:): איתא, "ואי בעי למנדע במה ייעול בזאת, בזאת יבא אהרן אל הקודש, דהאי זאת היא עת דאחידת בשמי בהאי י' דרשימא בשמי ייעול אל הקודש, אבל ואל יבא בכל עת" עיי"ש. והנה באות 'יו"ד' יש פעמיים את האות י', י' הנגלה ואותיות 'דו' הנסתרים גי' י', וכביכול רמוז כאן דעם שני יודי"ן הוא יכנס אל הקודש ויכפר על בני ישראל, הראשון באות י' גופא שזה שמו של הקב"ה, ועוד ביי' דברים שנאמרו עליהם

עח) וראה זה פלא, דהנה רש"י ציין לפסוק שנמצא בסוף הפרשה, דרק פעם אחת בשנה יבוא אהרן אל הקודש, ונאמר שם, "והיתה לכם לחקת עולם" ס"ת 'תפה' גי' 'סעדיאל סטריאל' שני המלאכים הממונים על קיום העולם, וע"כ נאמר 'לחוקת עולם'. ומאידך הוא גם גי' 'תהלים' דע"ז יש תיקון. והוא גי' של 'אל אלהים' במילוי כזה, 'אל"ף למ"ד אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם'. ויבחרדש השביעי' ס"ת 'ש"י' שהוא התיקון לקרי⁶³. וכל פסוק זה "והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו" עולה גי' 'חמשת אלפים שש מאות ושבע עשרה' וכדלעיל 'ה' הברית' ודו"ק. וזהו שציין רש"י שהכל מפורש בפסוק זה. [והאמת שכל י' דברים אלו שייכים לפי הספירות, דכנגד חג"ת עומדים אברהם יצחק ויעקב, וכנגדם אברהם זה תרומה, וכנגד יצחק זה מעשר, וכנגד יעקב זה קרבנות. ומילה כנגד יוסף. וירושלים יהודה שבטים כנגד מלכות תורה כנגד משה. וכל זה מגיע עם אהרן להדיא, דבזאת יבא אהרן אל הקודש].

שורש קיום העולם הוא ע"י תורה ותפילה שזה בזכות משה ודוד

⁶³ וכידוע דביוה"כ אומרים את הד' מזמורים הראשונים של תהלים שעולים ש"י תיבות. 'והיתה לכם לחקת עולם' גי' אלף ומאתיים, וכתיב (שיר השירים ח, יב) "האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים", וביאר הגר"א, דמי שפוגע ב'אלף לך שלמה' דהיינו בכלל ישראל, צריך להוסיף חומש שזה מאתיים. והנה 'שלמה ומאתים לנוטרים את' ס"ת 'תפה' וכנ"ל. ו'מאתים לנוטרים את פריו' ר"ת גי' 'אל אלהים', ושני שמות אלו עולים גם גי' 'תפה'.

הנ"ל דהיינו חמשת אלפי שנ"א עוד י', והוא עולה גי' 'ה'שבטים' כשנעשה מהאות ה' לחמשת אלפים. ובא לרמז דאהרן הכהן נשא על לבו את שמות בני ישראל לזכרון. ועוד יש להוסיף למספר זה את אהרן, שהרי כתיב "בזאת יבוא אהרן". ואם מחזירים את הה' למספר קטן, נמצא עולה גי' 'בריתי', וזהו שנאמר לגבי אהרן (מלאכי ב, ה) "בריתי היתה אתו החיים והשלום".

ענין הברית שייך ביחס לתורה ולמצות המילה

עז) וענין הברית מצינו ביחס לשני שרשים, והם תורה ומילה, וכדאיתא בנדרים (לב). "גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר, אם לא בריתי יומם ולילה וגו' וכו', גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ וכו'" עיי"ש. ועל זה מרמז הפסוק "בריתי היתה אתו החיים והשלום", החיים היינו תורה, והשלום היינו ברית מילה, שנאמר "הנני נותן לו את בריתי שלום". שהם כנגד 'תפארת' ו'יסוד' כידוע. והיינו דכתיב (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", 'ותורה' כפשוטו, ו'דעת' היינו ברית מילה. והנה רבינו (לקו"מ תורה נג) כתב, דהאות ה' זה דעת, והיינו 'הדעת'. וכשנחבר 'ותורה ה' גי' 'בריתי'. והנה רבינו (שם) כתב, דה' הדעת נרמז מדכתיב (בראשית מז, כג) "הא לכם זרע", ה' במילוי 'הא', ועולה ר"ת 'ה' אלפים. ונמצא דה' במילוי ותורה עולה גי' חמשת אלפים שש מאות עשרים ושתיים, כדלעיל כל עשרת הדברים בתוספת האות יו"ד, ובתוספת אהרן, ובתוספת האות ה'.

עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. א"ר יוחנן, לא שנו אלא כגון ר"ש בן יוחי וחביריו שתורתן אומנותן". והקשו התוס' שם (ד"ה כגון) וז"ל, "והא דאמר לקמן כי הוה מטי זמן תפלה לביש ומכסי ומצלי, ההוא מצלי היינו ק"ש" עכ"ל. דהיינו דרשב"י היה עוסק בק"ש ולא בתפילה. ויש להקשות, דא"כ אמאי קתני "לביש ומכסי ומצלי", הרי הוא לא התפלל אלא קרא ק"ש. וע"כ צ"ל, דודאי שהם לא ויתרו על בחי' עבודת התפילה, ואלו שתורתם אומנותם הק"ש שלהם היא גם תפילה, דק"ש מאחד ב' ענינים, תורה ותפילה, תורה כדאשכחן בנדרים (ח). 'פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית". ותפילה דעיקרה הוא יחוד קוב"ה וקבלת עול מלכות שמים ודביקות בהקב"ה, וזה נעשה שפיר ע"י ק"ש ודו"ק.

עיקר ההתבודדות להביא את האדם שיתפלל שמונה עשרה בנקיות

פא) וראיתי מר' לוי יצחק ז"ל שביאר, דכל ענין ותכלית ה'התבודדות' [שאינן לשער ואין לתאר מעלתה, וכמו שאמר רבינו 'מעלה גדולה ועליונה מן הכל', וזהו הקשר האישי שיש לאדם עם הקב"ה, בחי' 'הקב"ה שלי'] היא כדי להגיע ל'שמונה עשרה נקי'. ודבר זה מבהיל, דהעולם חושב, כי השמונה עשרה זה תקנה, אבל זה עדיין לא ה'לפני ולפנים שלי', אבל האמת היא שאדרבה ההיפך הוא הנכון, דכל ההתבודדות הוא אמצעי להגיע לשמונה עשרה נקי. דהא פשיטא דאסור להחסיר אפילו שמונה עשרה אחד, לעומת חסרון התבודדות אחת דלא גרע כ"כ. ואע"פ שמעלתה גדולה עד למאוד, שיש שם

עט) והנה השורש הגבוה של 'זכר ונקבה' בקיום העולם הוא ע"י תורה ותפילה, שהם בחי' 'שמים וארץ', משום דתורה מן השמים ירדה ע"י משה רבינו, ותפילה היא מן הארץ ע"י דוד המלך. וכנאמר (תהלים קמג, ו) "נפשי כארץ עיפה לך", והיינו דכמו שהארץ צמאה שירד הגשם והשלג מן השמים והרווה את הארץ, כך דוד ריוה מלמטה למעלה, ועי"כ זה יורד מלמעלה למטה. ואשכחן בסנהדרין (צח:): דאיתא, "אמר רב, לא אברי עלמא אלא לדוד. ושמואל אמר, למשה. ורבי יוחנן אמר, למשיח" עיי"ש. וביאור המפרשים, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דודאי שלא נברא העולם אלא בשביל התורה דהיינו למשה שהוריד את התורה מן השמים, ובודאי שלא נברא העולם אלא בשביל תפילה, וכיון דכתיב "את השמים ואת הארץ", ויש לחבר שמים וארץ, דהיינו לחבר תורה עם תפילה, זה נעשה ע"י המשיח. וע"כ 'משה דוד' גי' 'משיחא'. וע"ע למוהרנ"ת בלקוטי הלכות (הל' ר"ח הל' ה) מש"כ בזה באריכות.

פ) ושורש ענין חיבור תורה ותפילה מצינו אצל אברהם אבינו, דאלפיים שנות תורה התחילו מאברהם אבינו, וכדכתיב "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (ראה סנהדרין צז. וברש"י שם), והוא הרי תיקן את התפילה הראשונה⁶⁴. ושורש זה מונח בק"ש שהתבאר לעיל ד'אברהם' במילוי עולה גי' 'שמע ישראל וגו'', ויש להוכיח כן מהא דמצינו בשבת (יא). דאיתא, "חברים שהיו

⁶⁴ מורי אבא זצ"ל היה אומר, דהתרגום 'להתפלל' באידיש זה 'דאווינען', והוא כמו 'דאבונגן', דהיינו 'של האבות'.

מוכיח דבתפילה יש מלכות ולכן לא מצינו בברכה הראשונה ענין מלכות

(פב) והנה תפילה ודאי דהוי מלכות, וכמו שמוכח מהא דהקשו התוס' בברכות (מ: ד"ה אמר), דלרבי יוחנן שכל ברכה שאין בה שם ומלכות לא הוי ברכה, הרי בברכה הראשונה בשמו"ע אין 'מלכות'. ותירצו, דכיון מזכירים שם 'אברהם', ואברהם הוא הראשון שקראו להקב"ה אדון (ברכות ז:), וממילא חשוב כהזכרת מלכות בברכה. אמנם המאירי שם תירץ, דהגמ' מיירי בסתם ברכה, אבל בתפילה היא בעצמה מלכות עיי"ש. ובק"ש פשוט דיש מלכות, שהרי היא 'קבלת עול מלכות שמים', ובתורה יש גם תפילה שנאמר "בצאתכם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", ואיזהו עבודה הוי אומר תפילה. נמצא דבשבועות משה ירד מהאלוקים, ודוד עלה אל האלוקים, ויש ביום הזה התחברות של תורה ותפילה.

ועפ"י מאי דהתבאר לעיל, דאהרן הכהן מישיך שייך באברהם, הרי שמצינו ענינים אלו גם באהרן, דעליו נאמר "תורה יבקשו מפיהו", וכל שנותיו הוא עסק בשביל לקרב לתורה. והרי הוא עמוד העבודה שיש בעולם, שכנגד קרבנות תיקנו תפילות (ברכות כו:).

מקשר את הפסוק שנאמר ע"י משה ודוד בתפילה ובתורה והוא עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה

תיקונים יקרים מפנינים. ויש עוד להוסיף, דהרי שרה ילדה את יצחק, ויש לרמוז דהכוונה להאר"י הק'.

התחדשות תמיד, ולא שייך לחזור על אותה התבודדות פעמיים, כי אין לזה טעם. והתחדשות זו אפשר וצריך להכניס בכל תפילה ותפילה. וכמו שגילה לן רבינו (לקו"מ תורה ב), בענין הסוד של הצירופים וריבוי הבתים⁶⁵.

⁶⁵ וכמו שרשב"י עשה משש אותיות של 'בראשית' שבעים תיקונים. ובמקו"א בארנו בזה, מאי דכתיב (בראשית יז, יז) "ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד", דהנה במכות (יז). איתא, "ותרומת ידך אלו בכורים, אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הקל וכו'. אמר רבא, דילידיא אימיה כר"ש תליד, ואי לא לא תליד, ואע"ג דאית להו פירכא וכו'" [וסימנך 'מכות' גי' 'שמעון' בדף 'טו"ב']. ופירש רש"י, "כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כר' שמעון" עכ"ל. [אמנם הריטב"א שם הקשה, דאמאי אי לא תליד כר"ש לא תליד, דהרבה יש להם למטה מר"ש שטוב להם להוליד עיי"ש]. ובמה שאמרו "ואי לאו לא תליד" הר"ת עולה גי' 'שמעון'. פלא פלאות, דאם אשה תלד העיקר שתלד כמו רבי שמעון, וזה השורש ל'נעשה אדם נאמר בעבורך'. דהנה לאחר שהוסיפו לאברהם ולשרה אות ה"א הם נעשו ברי הולדה, כדכתיב "הא לכם זרע", ולפי"ז י"ל דאברהם אומר כן בניחותא, דהיינו כיון שהוסיפו לי ולשרה אות ה', ע"כ "ואם שרה הבת תשעים תלד" בניחותא, דהנה ידוע מדברי הזוה"ק, דבשם בינה דברים שנכתבו בלשון שאלה הם עצמם התשובה, כגון "מי יעלה לנו השמימה", דאע"פ שבפשוטו זה לשון שאלה, אמנם י"ל דזה גופא התשובה, ד'מי' היינו בינה, שהוא בשער הנו"ן גי' 'מי' הוא גופא יעלה לנו השמימה. וכן ע"ז הדרך בביאור "גדול כים שברך מי ירפא לך" ד'שברך' של המלכות, 'מי' היינו ה'בינה' ירפא. וכן 'מי' זאת עולה' דהיינו 'מי' עם 'זאת' עולה, דהיינו בינה עם מלכות. וכן 'מי' גילה רז זה לבני' דמי היינו הבינה גילה רז זה. וה"נ הכא גבי אברהם כשאמר 'ואם שרה' דאם הוא בחי' בינה, שנאמר "אם לבינה תקרא", ואמר שהיא "הבת תשעים תלד", דהיינו תלד את רשב"י, [ובפרט שלאמו של רשב"י קראו שרה], ו'הבת' ר"ת 'בם תיקן העליונים' ו'תשעים' ר"ת 'עשה שבעים

דהיינו בהלל שלהם שאמרו 'עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה' והוא עולה גי' 'על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל' ודו"ק היטב.

פג) והנה ישנו פסוק אחד אשר נמצא גם בתורה וגם בתפילה, שנאמר "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה", פסוק זה אמרו משה רבינו בשירת הים, ודוד המלך אמרו בהלל הנאמר בתהלים. ומוהרנ"ת (הל' ר"ח הל' ה) מפרש, שעיקר פסוק זה מכוון לעשות מתורה תפילה, ד'עזי' זה תורה שנאמר "ה' עז לעמו יתן". 'וזמרת' זה תפילה שנאמר "מכנף הארץ זמירות שמענו", וזהו "עזי וזמרת יה" כביכול "כנגד תורה וה' כנגד תפילה". ויהי לי לישועה" ע"י החיבור בין תורה ותפילה תבוא הישועה.

פד) ומה נפלא עד למאוד כי 'עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה' גי' 'אברהם' כשנעשה מהאות א' לאל"ף. ו'אברהם' במילוי התבאר לעיל שעולה גי' 'שמע ישראל וגו'', ומונח בק"ש ד' הויות וג' אלקים וכדלעיל בארוכה. וזהו הדעת של משה רבינו שנאמר "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים", ו'הויה' הוא האלהים' בתוספת 'שמע ישראל הויה' אלהינו הויה' אחד' גי' 'עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה' גי' 'אברהם' וכדלעיל⁶⁶.

פה) ובזה יבוא על נכון מה שמזכירים בתפילה, 'על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל', דהיינו 'על זאת' ר"ת 'עז', והוא ר"ת 'עזי וזמרת', 'שבחו אהובים' ומי הם האהובים? 'ורוממו לאל' גי' 'משה דוד'. ונקראו אהובים, משה יוצא מר"ת 'ואתם הדבקים בהויה אלהיכם' ר"ת 'אהוב', ו'אהוב' גי' 'דוד'. והם התחברו ב'רוממו'

⁶⁶ והוא עולה גם גי' 'משה עומד בין שמד לרצון', וכמ"כ רבינו (לקו"מ תורה רטו) וז"ל, "וע"כ משה עומד בין שמ"ד לרצון, כי מספר מש"ה הוא ממוצע, בין מספר שמ"ד למספר רצון. כי הוא עומד תמיד להמתיק השמד להפכה לרצון" עיי"ש.